

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня

магістра

(назва освітнього ступеня)

на тему: Ефективне управління та адміністрування в реалізації
соціально-просвітницьких проєктів Церкви та держави, на прикладі
Архиепархіального управління Тернопільсько-Зборівської архиепархії УГКЦ
м.Тернопіль, вул. Січових Стрільців 6а

Виконав(ла): студент(ка) 6 курсу, групи БАД-2
спеціальності 281 «Публічне управління

та адміністрування»

(шифр і назва спеціальності)

Січкарик І.В.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник Галушак М.П.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Нормоконтроль Галушак М.П.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Завідувач кафедри Кирич Н. Б.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Рецензент Андрушків Б.М.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

Факультет економіки та менеджменту

(повна назва факультету)

Кафедра менеджменту та адміністрування

(повна назва кафедри)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Кирич Н. Б.

(підпис)

(прізвище та ініціали)

« »

20__ р.

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ**

на здобуття освітнього ступеня _____

магістра

(назва освітнього ступеня)

за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»

(шифр і назва спеціальності)

студенту _____

Січкарику Івану Володимировичу

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи Ефективне управління та адміністрування в реалізації соціально-просвітницьких проєктів Церкви та держави, на прикладі Архiepархіального управління Тернопільсько-Зборівської архiepархії УГКЦ м. Тернопіль, вул. Січових Стрільців 6а

Керівник роботи Галушак Михайло Петрович, к. т. н., доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Затверджені наказом ректора від «01» червня 2020 року № 4/7-361 _____.

2. Термін подання студентом завершеної роботи 18.12.2020

3. Вихідні дані до роботи Статут Управління Тернопільсько-Зборівської єпархії УГКЦ

4. Зміст роботи (перелік питань, які потрібно розробити)

1. Роль Церкви і держави в реалізації соціально-просвітницьких проєктів

2. Аналіз ролі Архiepархіального управління Тернопільсько-Зборівської архiepархії УГКЦ в соціально-просвітницькій діяльності

3. Нові напрямні ефективного управління та адміністрування в реалізації соціально-просвітницьких проєктів Церкви та держави

4. Охорона праці та безпека в надзвичайних ситуаціях

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень, слайдів)

1. Населення України від 1990 до 2019 років, млн

2. Структура трудової міграції населення України

3. Демографічна ситуація на Тернопільщині

4. Структура Архiepархіального управління

5. Статистика реабілітаційних таборів з 2012 по 2019 роки

6. Порівняльна статистика кількості денних таборів з 2012 по 2019 роки

7. Пропозиції щодо вдосконалення існуючого проєкту стаціонарні «Літні реабілітаційні табори для дітей трудових мігрантів»

8. Порівняльна статистика фактичної участі та можливості збільшення учасників

9. Кошторис витрат на проведення 3 реабілітаційних таборів

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Охорона праці	Шерстюк Р.П., д.е.н.		
Безпека в надзвичайних ситуаціях	Стручок В.С., ст. викл.		

7. Дата видачі завдання

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1	Церква й суспільне життя: біблійні основи	31.10.2020	
2	Соціальне служіння Церкви	02.11.2020	
3	Церква і держава та їх роль в соціально-просвітницькій діяльності	04.11.2020	
4	Співпраця Церкви і держави в досягненні спільної мети	06.11.2020	
5	Архиепархіальне управління – структура, стратегія, діяльність	08.11.2020	
6	Соціально-просвітницька діяльність Архиепархіального управління в добі незалежності України на прикладі реалізації проєктів: Аналіз феномену трудової міграції та його негативного соціального наслідку	10.11.2020	
7	Стационарні «Літні реабілітаційні табори для дітей трудових мігрантів»	12.11.2020	
8	Денні літні табори «Веселі канікули з Богом»	14.11.2020	
9	Соціально-просвітницький проєкт «Екологічне навернення для порядку створіння»	16.11.2020	
10	Вдосконалення існуючих проєктів «Літні реабілітаційні табори для дітей трудових мігрантів», «Веселі канікули з Богом», «Екологічне навернення для порядку створіння»	18.11.2020	
11	Розширення діяльності «Карітас-Тернопіль» в реалізації проєктів «Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю в Україні» і «Соціальне таксі»	18.11.2020	
12	Модель і практичні механізми партнерських відносин між Церквою і державою в реалізації соціально-просвітницьких проєктів	24.11.2020	
13	Попередній захист кваліфікаційної роботи	17.12.2020	

Студент

(підпис)

Січкарик І. В.

(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

(підпис)

Галушак М. П.

(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Тема: «Ефективне управління та адміністрування в реалізації соціально-просвітницьких проєктів Церкви та держави, на прикладі Архиєпархіального управління Тернопільсько-Зборівської архиєпархії УГКЦ м. Тернопіль, вул. Січових Стрільців 6а»

Кваліфікаційна робота магістра: 83 сторінки, 4 рисунки, 10 таблиць, 8 додатків, 53 літературні джерела.

Предмет дослідження – багатовимірною діяльністю Архиєпархіального управління Тернопільсько-Зборівської архиєпархії УГКЦ в реалізації соціально-просвітницьких проєктів разом з державними органами місцевого самоврядування.

Метою роботи є здійснення аналізу ролі Церкви і держави в реалізації соціально-просвітницьких проєктів на прикладі діяльності Архиєпархіального управління; визначення меж компетенцій сторін та окреслення критеріїв партнерських відносин для досягнення спільного позитивного результату.

Методи дослідження – теоретичний (аналіз наукових джерел з визначеної проблематики) та емпіричний (математичний аналіз статистичних даних і прагматичне опрацювання результатів дослідження).

Практичне значення отриманих результатів полягає у представленні конкретних пропозицій для більш ефективного управління та адміністрування в реалізації соціально-просвітницьких проєктів Церкви і держави. Також дане дослідження представляє необхідність випрацювання нових моделей і практичних механізмів партнерських відносин між Церквою і державою для більш ефективної співдії.

Результати дослідження можуть використовувати представники духовенства, службовці державних органів самоврядування для налагодження дієвої співпраці, уникаючи різних колізій, в реалізації соціально-просвітницьких проєктів, які спрямовані для вирішення нагальних суспільних проблем.

Ключові слова: Церква, держава, Архиєпархіальне управління, дияконія, соціально-просвітницький проєкт, трудова міграція, принцип допоміжності, літні реабілітаційні табори, денні літні табори, екологічний проєкт, Карітас, інклюзія.

ANNOTATION

Topic: «Effective management and administration in the implementation of social and educational projects of the Church and the state, on the example of the Archeparchial Curia of the Ternopil-Zboriv archeparchy of the UGCC, city Ternopil, str. Sichovyh Strilciv 6a»

Master's qualification work: 83 pages, 4 figures, 10 tables, 8 appendices, 53 literature sources.

The subject of the research is the multidimensional activity of the Archeparchial Curia of the Ternopil-Zboriv archeparchy of the UGCC in the implementation of social and educational projects together with state bodies of local self-government.

The purpose of the work is to analyze the role of the Church and the state in the implementation of social and educational projects on the example of the Archeparchial Curia; defining the limits of competencies of the parties and outlining the criteria of partnership to achieve a joint positive result.

Research methods – theoretical (analysis of scientific sources on specific issues) and empirical (mathematical analysis of statistics and pragmatic processing of research results).

The practical significance of the obtained results is to present concrete proposals for more effective management and administration in the implementation of social and educational projects of the Church and the state. This study also presents the need to develop new models and practical mechanisms of partnership between the Church and the state for more effective cooperation.

The results of the study can be used by the clergy, government officials to establish effective cooperation, avoiding various conflicts, in the implementation of social and educational projects aimed at solving pressing social problems.

Key words: Church, state, Archeparchial Curia, diakonia, social and educational project, labor migration, principle of subsidiarity, summer rehabilitation camps, day summer camps, ecological project, Caritas, inclusion.

ЗМІСТ

Вступ.....	12
1. Роль Церкви і держави в реалізації соціально-просвітницьких проєктів..	15
1.1 Церква й суспільне життя: біблійні основи.....	15
1.2 Соціальне служіння Церкви.....	18
1.3 Церква і держава та їх роль в соціально-просвітницькій діяльності...24	24
1.4 Співпраця Церкви і держави в досягненні спільної мети.....	28
2. Аналіз ролі Архиепархіального управління Тернопільсько-Зборівської архиепархії УГКЦ в соціально-просвітницькій діяльності.....	32
2.1 Архиепархіальне управління – структура, стратегія, діяльність.....	32
2.2 Соціально-просвітницька діяльність Архиепархіального управління в добі незалежності України на прикладі реалізації проєктів:.....	39
2.2.1 Аналіз феномену трудової міграції та його негативного соціального наслідку: дистанційні сім'ї, діти як соціальні сироти.....	40
2.2.2 Стаціонарні «Літні реабілітаційні табори для дітей трудових мігрантів».....	44
2.2.3 Денні літні табори «Веселі канікули з Богом».....	50
2.3 Соціально-просвітницький проєкт «Екологічне навернення для порятунку створіння»	51
3. Нові напрямні ефективного управління та адміністрування в реалізації соціально-просвітницьких проєктів Церкви та держави.....	56
3.1 Вдосконалення існуючих проєктів «Літні реабілітаційні табори для дітей трудових мігрантів», «Веселі канікули з Богом», «Екологічне навернення для порятунку створіння».....	56
3.2 Розширення діяльності БФ «Карітас-Тернопіль» в реалізації проєктів «Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю в Україні» і «Соціальне таксі».....	61
3.3 Створення дитячого садочка з інклюзією «Пресвята родина».....	66

3.4 Модель і практичні механізми партнерських відносин між Церквою і державою в реалізації соціально-просвітницьких проєктів.....	69
4. Охорона праці та безпека в надзвичайних ситуаціях.....	72
4.1 Організація процесу охорони праці при перебуванні дітей трудових мігрантів в Архиепархіальному дитячо-молодіжному Центрі.....	72
4.2 Організація оповіщення та своєчасного і достовірного інформування населення про загрозу та виникнення надзвичайних ситуацій.....	74
Висновки та пропозиції.....	76
Бібліографія.....	79
Додатки.....	84

СКОРОЧЕННЯ

Арт. – Артикул

Вих. – вихідний

ВВП – валовий внутрішній продукт

ВРП – валовий регіональний продукт

ККСЦ – Кодекс Канонів Східних Церков

н. – номер

нн. – номер

СДЦ – Соціальна доктрина Церкви

с. – сторінка

сс. – сторінки

УГКЦ – Українська Греко-Католицька Церква

ВСТУП

Історія відносин між Церквою та державою має свою довголітню історію, яка триває вже понад дві тисячі років. Аналізуючи в деталях їх відносини впродовж історії, зауважуємо, що вони постійно були досить напруженими, що призводило до різних крайнощів. Як наприклад, цезаропапізм – де був домінуючий вплив держави на церковне життя, чи навпаки папоцезаризм – більш потужний вплив Церкви на державотворчі та суспільні процеси. Сьогодні в незалежній Україні також можна спостерігати продовження цього процесу, коли не завжди на різних рівнях вдається співпраця між Церквою та державними органами влади. Однак, коли поглянути в суть проблематики, то все стає на свої місця, тому що і держава, і Церква служать для досягнення однієї мети – добра людини та користі для суспільства.

Чимало зарубіжних науковців, такі як Бейкер Трюетт, Жан Карлос Жуковскі, Леслі Барнард, Джеймс Лео Гаррет, Фаустіно де Грегоріо, Франческо Руффіні, Ромео Асторрі та багато інших в своїх наукових працях прагнули висвітлити суть і специфіку відносин Церкви і держави, які склалися в ході історичної взаємодії, а також вони пропонували різні підходи для спрямування зусиль в спільному руслі – встановлення гармонійних відносин для більш ефективного служіння добру людини і суспільства в цілому. Інші автори, наприклад Френсіс Фукуяма, Дуглас Норт, Дарон Аджемоглу та інші ставлять наголос більше на економічній складовій та аналізі ефективного адміністрування і менеджменту, завдяки яким є можливо набагато ефективніше реалізувати природний та людський потенціали для розвитку і добробуту людства.

Також і в українських наукових колах знаходимо багато авторів, які аналізували та висвітлювали тематику відносин Церкви і держави серед яких це є Юрій Ткачук, Степан Боруцький, Лариса Рощина, Оксана Волинець, Віктор Єленський, Світлана Онищук та багато інших. Їхня увага була прикута зокрема до конкретики українського контексту. Їхні праці і дослідження є користі, щоб

розуміти правдивий *background* українського церковно-державного спілкування, на основі якого можна бачити і будувати наступні позитивні кроки і дії.

Окрему нішу щодо ефективного управління та адміністрування в реалізації соціально-просвітницьких проєктів займають автори, такі як Руслан Краплич Оксана Василець, Діонісій Мартишин. Вони аналізують суть соціального служіння Церкви в контексті державотворення та діяльності і показують, як різні неприбуткові організації – єпархії, парафії, благодійний фонд «Карітас», католицькі школи, різні братства, благодійні організації, кооперативи і т.д. мають можливість співпрацювати з державними органами для подолання різних нагальних суспільних проблем і викликів, а також рівночасно дбати про консолідацію українського суспільства, допомагати у вирішенні в ньому національних, соціальних, політичних, духовних і культурних суперечностей та дбати про духовне здоров'я народу.

Актуальність обраної теми: Архиепархіальне управління Тернопільсько-Зборівської архиепархії Української Греко-Католицької Церкви (УГКЦ) від моменту легалізації Церкви в 1989 році активно здійснює як духовне так і соціальне служіння. Багато реалізованих проєктів та ті, які ще реалізуються, мають соціально-просвітницький характер та втілюються в життя через конкретну співдію Церкви і держави. Практичний аналіз декількох соціально-просвітницьких проєктів допоможе відкрити сильні і слабкі сторони цієї дихотомії між Церквою та державою, а також побачити нові перспективи і зробити напрацювання для більш ефективного управління та адміністрування даними проєктами.

Мета: На основі аналізу декількох наглядних соціально-просвітницьких проєктів, які реалізує Архиепархіальне управління Тернопільсько-Зборівської архиепархії УГКЦ разом із державними органами самоврядування, зробити певні узагальнення для окреслення загальної схеми таких відносин і випрацювати подальшу стратегію для ефективної соціально-просвітницької діяльності.

Завдання:

1. Здійснити аналіз ролі Церкви і держави в реалізації соціально-просвітницьких проєктів на прикладі діяльності Архиепархіального управління Тернопільсько-Зборівської архиепархії УГКЦ.
2. Визначити межі компетенцій сторін та більш чіткіше окреслити критерії партнерських відносин для досягнення спільного позитивного результату.
3. На основі проведених досліджень сформулювати бачення нових напрямних для більш ефективного управління та адміністрування в реалізації соціально-просвітницьких проєктів Церкви та держави.

Предмет дослідження: Багатовимірна діяльність Архиепархіального управління Тернопільсько-Зборівської архиепархії УГКЦ в реалізації соціально-просвітницьких проєктів разом з державними органами місцевого самоврядування.

Об'єкт дослідження: Безпосередній аналіз соціально-просвітницьких проєктів: «Літні реабілітаційні табори з дітьми трудових мігрантів», «Веселі канікули з Богом», «Екологічне навернення для порятунку створіння».

Метод: Дане дослідження використовує два типи методів – теоретичний та емпіричний. Теоретичний метод полягає в аналізі наукових джерел з визначеної проблематики дослідження; емпіричний метод полягає в математичному аналізі статистичних даних і в прагматичному опрацюванні результатів дослідження.

Елементи наукової новизни: Дослідження соціально-просвітницьких проєктів, які реалізує Архиепархіальне управління Тернопільсько-Зборівської архиепархії УГКЦ разом із державними органами місцевого самоврядування проводиться вперше. Глибокий аналіз цих ініціатив дасть змогу побачити сильні і слабкі сторони даних процесів і як наслідок буде можливо випрацювати нові моделі і практичні механізми партнерських відносин між Церквою і державою для більш ефективної співдії.

Практичне значення. Результати дослідження можуть використовувати як представники духовенства, так і службовці державних органів самоврядування для налагодження дієвої співпраці, уникаючи різних колізій, в реалізації соціально-просвітницьких проєктів, які спрямовані для вирішення нагальних суспільних проблем.

РОЗДІЛ 1

РОЛЬ ЦЕРКВИ І ДЕРЖАВИ В РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ПРОСВІТНИЦЬКИХ ПРОЄКТІВ

1.1 Церква й суспільне життя: біблійні основи

Церква, з грецької Ἐκκλησία, що в українському перекладі означає *спільноту вірних* – як священників так і мирян, сприймає світ і суспільство як місце зустрічі і відносин людини з Богом, своїм Творцем. Місія, яку звершує Церква у світі – проголошення Євангелії, постійно переплітається з справами світу, однак не змішується з ними [14, с. 275]. В Компедіумі Соціальної Доктрини Церкви читаємо: *«Церква, поділяючи радість і надію, смуток і журбу людства, солідарна з усіма чоловіками і жінками будь-якого віку і походження і несе їм добру новину про Царство Боже...»* [18, с. 51]. В центрі уваги та дії Церкви завжди є людська особа, її діяльність, яка має безпосередньо суспільно-політичний та духовний виміри [14, с. 275]. Тому Церкві ніколи не є байдуже, що суспільство *«...вибирає, виробляє і чим живе, небайдужа моральна якість, тобто людський і людяний аспект суспільного життя»* [18, с. 52]. Бо такі явища людської діяльності як політика, економіка, право, праця і культура мають безпосередній зв'язок як із земною дійсністю так і входять в сферу справи спасіння, тобто мають відношення до надприродного виміру. Ця логіка християнського сприйняття світу впливає з Біблії, як джерелі Божого Об'явлення людству. Як наслідок Церква, тобто християни, сприймають світ, в якому живуть з вдячністю Богові за цей дар. Як результат ця вдячність провадить до того, що віруюча людина є відкрита до світу та різних земних справ і таким чином своєю діяльністю та працелюбністю має долучатися до переміни, тобто переображення, особистого та суспільного життя на краще [14, с. 275].

Біблійні основи присутності та співдії Церкви в суспільному житті ми можемо відчитати вже в першій книзі Святого Писання – Буття, де розповідь про сотворення людини вказує, що вона є створена на *«образ і подобу Божу»* (Бут 1,27),

тобто наділена розумом та свобідною волею і таким чином – це є покликання до діалогу та спільнотного, себто суспільного життя. Далі довідуємось, що людина не є сама і самодостатня у цьому світі – *«чоловіком і жінкою сотворив їх»* (Бут 1,17) – перша людська спільнота, де тільки в спілкуванні та спільній співдії є можливе обопільне збагачення та розвиток. В цьому випадку Катехизм УГКЦ *«Христос – наша Пасха»* подає більш глибоке пояснення, говорячи, що унікальний досвід Церкви, тобто спільноти, полягає в тому, що людина може бути собою (себто особою), тільки через взаємини з іншими особами [14, с. 276]. І врешті звучить виразний наказ Творця: *«Будьте плідні й множьтея і наповняйте землю та підпорядкуйте її собі...»* (Бут 1,28). Дані біблійні образи демонструють, що людина має бути активна у світі та не деструктивно, але творчо перемінювати його.

Безпосередньо прямі відносини між державою та духовенством беруть свій початок ще з часів Старого Завіту, а саме доби ізраїльських царів з однієї сторони та священства з іншої, яка розпочалася в першому тисячолітті до Хр. Коли ізраїльтяни частково завоювали територію Ханаан краю (обіцяну землю), то понад два століття життя – близько 1200-1205 роки до Хр. – в них був період, який називається – доба суддів. Це був теократичний устрій, народ не мав царя над собою, але коли виникала небезпека, то Бог покликав з народу харизматичного провідника, який об'єднував ізраїльські коліна для успішної оборони перед агресією сусідніх народів [19, с. 24]. Проте згодом народ звернувся до останнього судді Самуїла з проханням: *«Настанови, отже, царя над нами, щоб правив нами, як воно діється в усіх народів»* (1Сам 8,5). Від цього моменту ізраїльтяни розпочинають жити відповідно вже нового монархічного суспільного устрою [1, с. 124]. Першим ізраїльським царем був Саул (роки правління \approx 1020-1003 до Хр.), від служіння якого поступово починають формуватися відповідні правила відносин між світською владою та духовенством, які будуть мати своє продовження також і в Новозавітній добі від моменту заснування Церкви як боголюдської інституції.

В Новому Завіті в Євангелії від Матея Ісус Христос розповідає притчу про таланти, в якій говорить про людей, яким Творець дав *«Одному він дав п'ять талантів, другому – два, а третьому один, кожному за його здібністю...»* (Мт

25,15). Згідно цього представлення кожна людина є інша, має ті чи інші здібності, однак всі без винятку є покликані максимально розвивати свої спосібності для власного та спільного добра і розвитку.

Вже в перших століттях християнської доби Церква замислюється над питанням багатства і бідності – це є так зване «соціальне питання». В ранній спільноті між групами, які говорили на різних мовах – місцеві євреї на арамейській, а інші з діаспори на грецькій – виникла суперечка щодо нерівності у наданні щоденної опіки для вдів [25, с. 314]. Апостоли, які мали за основний обов'язок «молитву» (Євхаристія і Літургія), а також «служіння Слова» (проголошення Євангелії), не мали просто вже фізичної змоги служити при столах – розділяти те, що християни приносили для спільного користування і служити при аґапах – подавати їжу на спільні трапезні столи (див. Ді 6,1-2) [пор. 28, н. 16]. Тому вони вирішили для цього нового завдання, яке є також потрібне Церкві, створити відповідний орган – колегію з семи осіб (дияконів) (Ді 6,3-6). Таким чином поняття «дияконія» (походить від грецького δίακονος і перекладається як «служитель») стала складовою фундаментальної структури Церкви, що означає впорядковану любов до ближнього, а саме спільне організоване служіння з любові до потребуючих [пор. 28, н. 16].

Усі християни мають брати активну участь в суспільному житті, в різноформатних суспільних ініціативах, підтверджуючи особисту віру конкретними діями і добрими ділами для спільного блага. Церква, яка входить в діалог з світом, передає йому досвід відносин побудованих на моральних принципах християнського життя, де присутнє наступне бачення спілкування: суспільство створює умови для вільного розвитку особи, яка в свою чергу працює на благо суспільства [пор. 14, с. 276]. Відносини сторін завжди мають мати динамічний характер і це проявляється через прагнення християнина до вдосконалення, біблійною мовою – до освячення, яке обіймає як особистий так і суспільний вимір. Коли християнин прагне до святості, то це відкриває його для служіння і ближньому, і суспільству. Власне, у суспільному вимірі Церква є *«взірцем громадянського суспільства, оскільки виховує християнина-громадянина»*

[14, с. 277], який стає здатний бачити потреби ближніх і відповідно ділами любові відповідати на них. Папа Венедикт XVI в своїй енцикліці «Бог є Любов» (*Deus caritas est*) пригадує, що християни, які безпосередньо входять в контакт з секуляризованим світом через участь в політичному, економічному та соціальному устрої життя і своєю працею задовольняють життєві потреби, а також поряд із цим розвивають культуру, технічний прогрес і науку, мають робити це все із любов'ю [28, н. 18]; [пор. 5, с. 34]. А папа Франциск в цьому контексті стверджує: *«Власне через зв'язок із любов'ю (пор. Гал 5,6) світло віри стає на захисті справедливості, права і миру. ... Без справжньої любові ніщо не змогло б утримати людей об'єднаними»* [37, н. 51]. Практичне виконання двох головних заповідей Божих, перша – це любов до Бога, а друга – це любов до ближнього (пор. Мр 12,28-33), допомагають християнам перетворювати віру на конкретні діла милосердя в суспільстві, а водночас це сприяє долати усі соціальні та расові кордони (пор. Гал 3,28).

Отже, згідно біблійного бачення, християнин, як правдивий громадянин певного суспільно-політичного устрою в якому знаходиться, живе і діє, є покликаний *«шукати Царство Боже, займаючись світськими справами і керуючись ними за волею Божою»* [34, н. 31]. Дана дихотомія не вириває віруючу людину із земного контексту соціальних відносин та не перешкоджає брати участь в постійному динамічному процесі розвитку науки і технологічного прогресу. Радше навпаки, ще більше формує і виховує відповідальне ставлення, також навіть і з перспективи майбутнього, до себе, до суспільства і до навколишнього середовища. Саме ці сфери християни постійно відчують потребу «творчо» перетворювати на краще. Власне, це і є активна участь Церкви (спільноти вірних) у суспільному житті.

1.2 Соціальне служіння Церкви

Суть, місія і природа Церква, як боголюдської інституції, яка діє у фізичному світі та постійно контактує з суспільством, полягає в реалізації потрійного завдання: перше, це проповідь Божого Слова – кериґма і свідчення (*kerygma-*

martyria), друге, це уділення Таїнств і служіння Літургії (*leiturgia*), а третє, це вчинки любові – дияконія (*diakonia*) [20, с. 22]. Ці три завдання є тісно взаємопов'язані між собою, тому діла милосердя, або сучасною термінологією *соціальне служіння*, становить для Церкви не одну з форм діяльності, яку можна доручити комусь до виконання, але належить до її суті і через них вона проявляє справжнє своє існування та природу. Церква як спільнота вірних, як Божа сім'я, не обмежує свою дияконію (соціальне служіння) виключно в рамках до осіб, які належать тільки до неї. Притча про милосердного самарянина – *«Йди і ти роби так само»* (пор. Лк 10,31-37) стає вірним дороговказом для всіх християн у вияві любові, яку потрібно скеровувати до всіх, хто потребує допомоги, навіть у відношенні до випадкового зустрічного [20, с. 22] [пор. 28, н. 25]. Попри сучасне інтерпретування поняття «ближній», яке в модерному світі сприймається більше через призму універсальності, діла милосердя це не є вияв абстрактної любові, але вони вимагають участі конкретної особи у прямому стосунку до іншої особи чи осіб, чи групи людей тут і зараз [28, н. 15].

Слова і навчання Христа: *«Бідних матимете з собою повсякчас»* (Ів 12,8) були і завжди є актуальні в кожній епосі життя людства. В притчі про Страшний суд (Мт 25,35-46), де Ісус уособлює себе з «бідними», говорячи, що коли Він був, голодний, спраглий, чужинець, хворий і т.д. люди, тобто ближні, не послужили і не допомогли, тому це було зараховано їм за провину. В пастирській конституції «Радість і надія» Другий Ватиканський Собор наголошує на важливості кожної особи та поваги до неї: *«Кожен повинен сприймати ближнього... як «другого себе», передусім маючи на увазі його життя і засоби, необхідні для гідного проживання»* [33, н. 27]. Далі в пастирській конституції знаходимо уточнення, що в сучасному світі всі люди мають не відкладати, але реалізувати обов'язок стати ближнім для кожної людини, яка зустрічається на життєвому шляху, і практично допомогти їй [пор. 33, н. 27].

Християни, згідно свого покликання *«... наповняйте землю та підпорядкуйте її собі»* (Бут 1,28) і ще *«... усе, що ви зробили одному з моїх братів найменших – ви мені зробили»* (Мт 25,40), мають перейматися і справами світу в

якому знаходяться, як також і проблемами спільноти та ближніх з якими спілкуються і живуть. У різних молитвах, які промовляють вірні, можемо знайти багато прикладів порушення певних суспільних проблем – посуха, голод, повені, несправедливість, війна, зубожіння і т.д. та перелік категорій людей, які потребують допомоги – малі, хворі, бідні, грішники, стражденні, знедолені і т.д. [див. 20, с. 31]. Тому ідеалом християнського служіння – це ділитися з потребуючими тією самою любов'ю (реальними конкретними ділами) з якою Бог-Творець піклується про своїх дітей. Як синтез цього християнська аскетична традиція окреслює практичний вимір милосердя, а саме навчає про сім діл милосердя для душі (наприклад, у сумніві порадити, сумного потішити, образу зі серця простити і т.д.) та для тіла (наприклад, голодного нагодувати, нагого зодягнути, подорожнього в дім прийняти, недужому послужити і т.д.) [14, с. 280]. Хто не чинить милосердя, той творить гріх проти християнської любові, бо як каже Христос *«Те, чого ви не зробили одному з Моїх братів найменших – Мені також ви того не зробили»* (Мт 25,45).

В історії розвитку світу Церкві досить часто доводилося роздумувати та аналізувати життя людини в суспільстві і державі, як рівно ж реагувати на різні суспільні виклики в кожній епосі. Вже в перших століттях християнської доби Церква замислюється над питанням багатства і бідності – це є так зване «соціальне питання» (див. детальніше питання про «дияконію» ст. 8). Пізніше впродовж століть у світі виникають інші проблеми і Церква реагує на нові виклики такі як війна і мир між різними народами, розглядає питання з банківської сфери – це є позика грошей під відсоток, згодом актуальності набуває проблематика завоювання та колонізації нововідкритих земель. Церква через своїх духовних вчителів, моралістів, демонструвала світові шляхи для вирішення тих чи інших суспільних проблематик, як наприклад, досягнення миру і збереження кордонів держав, повага до людської гідності автохтонного населення завойованих територій, справедливий розподіл земних дібр. В новітніх часах в XVIII-XX століттях, коли відбувався величезний поступ в різних наукових і виробничих галузях, головними темами папських енциклік були наступні соціальні питання:

відносини між різними соціальними групами – робітники і капіталісти, боротьба за інтереси робочого класу, політичні партії і т.д. Церква, бажаючи спричинитися до вирішення багатьох нагальних соціально-етичних проблем, подає практичне навчання, наприклад яким має бути політичне й економічне життя, як держава є потрібна для життя робітників та їхнім родинам, на яких основах мають будуватися суспільство і держава, питання гонки озброєнь, статус правових міжнародних відносин і т.д [20, с. 31]. В XXI столітті у світі повстають вже нові виклики, тому Церква, бажаючи допомогти у вирішенні різних актуальних суспільних проблем, розглядає такі питання як екологія, глобальне потепління, експерименти в медичній галузі, біженці, мігранти, діти як соціальні сироти, особи, які постраждали від насильства чи війни, самотність, суспільна деградація, дискримінація, корупція і т.д. Папа Іван Павло II в своєму апостольському посланні «На порозі нового тисячоліття» звертається до суспільства із закликом полегшити страждання найбільш незахищеним верствам населення та запобігати їм: *«У нове тисячоліття наш світ входить, сповнений протиріч, пов'язаних із економічним, культурним і технічним розвитком. Останній відкриває величезні можливості перед небагатьма вибраними і, натомість, мільйони людей... приречені змагатись із принизливим для людської гідності умовами життя»* [29, н. 50]. В цьому посланні він озвучує і порушує багато драматичних соціальних питань, говорячи, що як таке може бути, щоб у третьому тисячолітті люди вмирали з голоду, були неписьменні, не мали можливості отримати лікарську допомогу та були позбавлені власного дому і т.д. [див. 29, н. 50]

Увесь зібраний досвід спілкування Церкви і суспільства впродовж століть кристалізувався в Соціальній доктрині Церкви (СДЦ), як набір відповідних принципів і вказівок, що вона подає стосовно різних соціальних питань [20, с. 32]. СДЦ має свої межі, які стосуються найперше професійного виміру – і тут Церква не береться бути заключним авторитетом в тій чи іншій галузях, а друге, це моральний вимір – і тут Церква має право на висловлення позицій, які ґрунтуються на Божому Об'явленні в Святому Письмі (Мт 5; Ів 8,2-11; Чис 19,9-37), Священному Переданні, а також природньому праві – розуміння справедливих

людських стосунків, які впливають з роздумів про людину та її гідність [20, с. 33]. Варто відзначити найвагоміші документи Церкви, папські енцикліки, у цій галузі: «Нові речі» (*Rerum novarum*, 1891), в якій Папа Лев XIII звертається до капіталістів, щоб звернути увагу на становище робітничого класу та покращити права робітників [див. 32]; «Сороковий рік» (*Quadragesimo anno*, 1931), де Папа Пій XI представляє етичну сторону суспільного й економічного порядку та закликає до покращення їх на основі принципів субсидіарності та корпоратизму [див. 35]; «Турбота про соціальні речі» (*Sollicitudo Rei Socialis*, 1987), в якій Папа Іван Павло II розглядає різні глобальні соціальні та економічні, а також політичні проблеми, що існують в сучасному світі [див. 31]. Властиво, Церква прагне прояснити, що економічні, соціальні та політичні питання, які постійно торкаються людей і їх стосунків, мають окрім матеріальних речей також моральний вимір, тому що людські відносини *«завжди містять елемент справедливості чи несправедливості; ми можемо ставитися одне до одного як брати й сестри або як господарі й раби»* [20, с. 33]. Етичні проблематики є присутні як на рівні сім'ї так і роботи, як на державному так і на міжнародних рівнях, бо у всіх цих сферах йдеться про справедливість і любов.

Аналізуючи життя, проповідь і діяльність Церкви, можна сказати, що вона як боголюдська інституція, здійснювала своє соціальне служіння в міру тих чи інших можливостей, які в різні епохи були в неї – більші чи менші. Найважливішим чинником суспільних змін та ефективного соціального служіння Церкви це була проповідь ідеалу людського життя і відносин, а також живий приклад самих християн. В книзі Діянь Апостолів читаємо як жили перші християни: *«Громада вірних мала одне серце й одну душу, і ні один не називав своїм щось з того, що кому належало, але все в них було спільне»* (Ді 4,32). Погани, бачачи братерське життя християн, з подивом говорили про них: *«Дивіться, як вони любляться»* [див. 36]. Пізніше в добі середньовіччя монастирі стали осередками як духовного, так і культурного життя, а також джерелом наукового пізнання і різних досліджень, що в кінцевому результаті приводило до прогресивних змін цілого людства. За певний час як наслідок монастирі розширюють свою діяльність і Церква в таким чином в

більш конкретний спосіб реалізує своє соціальне служіння. За сприянням духовенства повстають сиротинці, школи, лікарні, братства, союзи, федерації, малі підприємства, ферми, друкарні, благодійні організації, реалізується суспільно-просвітницьке вчення і робота і т.д [див. 28, н. 16].

В контексті української дійсності цікавим і важливим є досвід соціального служіння Української Греко-Католицької Церкви (УГКЦ), яка впродовж своєї тисячолітньої історії постійно давала приклад жертвовного служіння рідному народу, особливо в складні та буремні часи, коли не було держави чи коли народ перебував під владою інших загарбників, чи коли був період внутрішньодержавних і суспільних криз. УГКЦ впродовж століть активно реалізовувала свою соціальну місію для добра народу через два головні напрямки – перший, через монастирі, а другий, через чисельні парафіяльні спільноти. Особливо активна діяльність соціального служіння розпочалася після революційних подій в Європі 1848 року, скасування кріпацтва, активізації суспільної активності та нових загострень суспільних проблем таких як неналежний рівень освіти та незадовільний стан в галузі охорони здоров'я. В багатьох селах знаходяться хрести із надписом: *«Свобода. Просвѣщеніє. Тверезость. Трудолюбіє. Ощадность»* [20, с. 38], які свідчать про важливі соціально-просвітницькі події, які відбувалися в кінці ХІХ століття. З ініціативи митрополита Йосифа Сембратовича в 1870 роках УГКЦ на території Галичини розпочала широкомасштабну соціально-просвітницьку діяльність спрямовану проти пияцтва на селі [див. 17]. Через пропаганду здорового способу життя, представлення альтернативи, а саме заснування закладів для безалкогольного спілкування, створення братств тверезості дана ініціатива стала найбільшим конкретним соціальним досягненням Церкви на той час.

В ХХ столітті великий духовний та просвітницький діяч митрополит Андрей Шептицький, якого вважають етнархом українського народу [див. 21], особливу увагу свого душпастирського служіння на рівні всієї УГКЦ спрямував в соціальну галузь. В його пастирському посланні *«Найбільша заповідь»* (1901 року) читаємо про те, що жива віра і любов виявляються назовні тільки через діла милосердя: *«Свою християнську любов треба ділами доказувати! Всяке тут говоріння пусте,*

коли за ним не йдуть діла!» [48, с. 57]. Тому Церква в цих часах дбає про виховання дітей, зокрема особливо в сільській місцевості засновуються та утримується мережа дитячих захоронків (дитячих садочків) та сиротинців. Як наступна ланка створюються та функціонують притулки, тобто соціальні гуртожитки, середні та професійно-ремісничі школи і аж до вищої освіти. Таким чином діти і молодь мали можливість отримати належну освіту, оволодіти тим чи іншим фахом, а також мати виховання [20, с. 38]. Також Церква створює і поширює інші важливі мережі українських молодіжно-виховних організацій таких як «Січ», «Сокіл», «Пласт», «Українська молодь Христові» та «Обнова». В сфері покращення охорони здоров'я варто відзначити, що за матеріальної підтримки Андрея Шептицького в 1903 році почала діяти у Львові українська лікарня («Народна лічниця»), яка мала на меті лікувати бідних хворих з усієї Галичини незалежно від віросповідання чи національності [див. 3]. До 1946 року – дата ліквідації інституції радянською владою – УГКЦ була найбільшою і найвпливовішою структурою, зокрема в Галичині, та відігравала важливу суспільну роль через реалізацію різних соціальних програм в сферах виховання, освіти, охорони здоров'я та розвитку місцевої громади [20, с. 38].

В добі незалежності України УГКЦ, розуміючи важливість соціального служіння, продовжує розвивати цей напрям і прагне, щоб він був організований, системний та виконувався на професійному рівні, а також спрямований на всіх, незалежно від етнічної чи конфесійної приналежності. Головні напрямки соціальної праці УГКЦ в даний час є наступні: праця з дітьми та молоддю, охорона здоров'я та пропагування здорового способу життя, праця з мігрантами, переселенцями, допомога самотнім та старшого віку людям, допомога для ув'язнених, допомога для тих, хто постраждав від стихійних явищ чи катастроф, екологічний напрям, просвітницький напрям і т.д. [див. 20, с. 39].

1.3 Церква і держава та їх роль в соціально-просвітницькій діяльності

Коли беремо на критичний аналіз Біблію та розглядаємо її навчання в ділянці політології, то бачимо, що вона не висловлюється на користь тієї чи іншої форми

правління: теократія, автократія, монархія, республіка, демократія тощо. Святе Письмо відкриває людству велику правду про те, що Бог є Богом порядку і гармонії (Бут 1,25), а будь-яка людська форма правління є краща, ніж її відсутність, бо тоді настають анархія і хаос. Згідно Біблії Бог є найвищим носієм влади. В посланні до Римлян читаємо: *«Кожна людина нехай кориться владі вищій: нема бо влади, що не була б від Бога; і ті, існуючі влади, установлені Богом»* (Рим 13,1). Сам Ісус Христос визнавав світську державну владу, а саме владу місцеву – царя Ірода, як рівно ж і окупаційну – римського кесаря. Він задекларував цю євангельську догму словами: *«Віддайте ж кесареві кесареві, а Боже Богові»* (Мт 22,21). На практиці в історії світу та християнства вона зреалізувалася згідно двох способів. Східня традиція прийняла теорію «симфонії влади», відповідно якої Церква і держава становлять два порядки речей, які виходять з одного джерела – волі Божої, тому завжди мають перебувати між в собою в гармонії [6, сс. 42-43]. Натомість західний світ виразив бачення відносин між духовною та світською владами через концепцію «двох мечів», де характерним є наявність двох кодексів, які є незалежні один від одного [6, с. 45]. В новітніх часах концепцію держави зі сторони Католицької Церкви представив папа Іван Павло II в енцикліці «Відкупитель людини» (*Redemptor hominis*, 1979 року) [див. 30], де наголос ставиться на активній особистості, на суб'єктивності суспільства, а держава розглядається вже як інструмент, що гарантує і також забезпечує особистий та суспільний пошук добра [24, с. 279].

В даний час, аналізуючи твердження Компендіуму соціальної доктрини Церкви та Катехизму УГКЦ «Христос – наша Пасха», бачимо, що найвище покликання Церкви виражається не в пануванні, а в служінні: *«Церква не владарює, а допомагає: вона не бореться за впливи та матеріальний зиск, а служить убогим, хворим і нужденним»* [14, с. 278]. Дане навчання походить з наслідування місії самого Спасителя, який, подаючи приклад жертвенного (безкорисливого) служіння казав, що *«... прийшов не для того, щоб Йому служили, але послужити й дати життя...»* (Мт 20,28). Отже, Церква, входячи в суспільну діяльність, а саме через реалізацію різних соціально-просвітницьких ініціатив та проєктів, послуговується

принципом допоміжності або як його по-іншому ще називають *субсидіарності* [18, сс. 123-124], який заслуговує на увагу для аплікування також і в державних структурах. Даний принцип полягає в тому, що чи то церковні інституції, чи об'єднання громадян різних рівнів, які існують та мають власні можливості та ресурси, повинні діяти кожне зокрема в межах своєї компетенції [див. 14, с. 278]. Такий підхід дає можливість на всіх рівнях і місцевому, і регіональному, а також загальнонаціональному, мобілізувати максимум зусиль для досягнення поставлених цілей. *Принцип допоміжності* дозволяє практично завжди отримати позитивний результат, тому що суспільні групи вищого рівня, зазвичай, не втручаються в повноваження місцевих громад до тих пір, поки ті самі справляються з поставленими задачами, і лише коли настає неспроможність, вони йдуть на допомогу (допоміжність). В такий спосіб в людські соціальні відносини вносяться головні «стовпи» суспільного життя: правда, справедливість, свобода і любов, що є проявом служіння. І навпаки, коли втрачається дух служіння, то як наслідок руйнується допоміжність і це *«призводить до надмірного контролю з боку держави або ж до розпаду громади»* [14, с. 278].

Як держава так і Церква мають за пріоритет досягнення однієї і тієї ж самої мети – добро людини і суспільства. В центрі уваги Церкви завжди знаходиться людська особа та її діяльність. Тому помилковим є бачення про те, що Церква повинна спрямовувати свою турботу і зусилля в контексті земної дійсності, дбаючи лише про спасіння душі. В соціальній енцикліці папи Лева XIII «Нові речі» (*Rerum novarum*) виразно знаходимо пояснення про те, що Церква має і за обов'язок, а також безпосередньо піклується як про моральне так і про земне життя людини: *«... щоби пролетарі вийшли зі свого нужденного стану, а їхні умови життя – поліпшились»* [32, н. 23]. Коли в гористих територіях Карпат і Прикарпаття, де проживали гуцули, бойки та лемки, через політично-адміністративний тиск зі сторони уряду Радянського Союзу, а також несприятливі погодні умови – затяжна зима і велика повінь –, розпочався голод, то митрополит Андрей реагує на надзвичайні обставини, що склалися і видає Спільне Пастирське послання про організацію допомоги голодуючим гірських районів: *«... українське суспільство не*

сміє бездіяльно придивлятися, як його рідний по кости і крові брат голодує, хорує, вмирає. А вжеж найважчий обов'язок на нас приказ християнської братньої любові... голодного накормити...» [48, с. 534]. Далі подаються конкретні директиви, такі як організування народних кухонь, переселення дітей у віці 8-14 років та прийняття по одній-дві дитини на безплатне прохарчування в урожайніші райони, питання виїзду, інформація про дорогу, переписку і т.д [див. 48, с. 534]. Дані приклади показують, що Церква ефективно долучалася до вирішення різних важких загально суспільних викликів.

В добі незалежної України Церква з новою фазою активності включилася в спільний проєкт разом із державою – подолання наслідків тоталітаризму в суспільстві та відновлення поваги до людської особи. Цю діяльність вона здійснює через низку різнопланових соціально-просвітницьких проєктів, які заторкають практично всі напрямки і галузі людської діяльності. Багато суспільних програм реалізуються через мережу добродійних організацій, які в міру компетенцій вирішують соціальні проблеми через надання матеріальної, психологічної та духовної допомог, серед яких найбільш активні: Карітас України, «Віра і світло», Мальтійська служба допомоги, фонди св. Володимира Великого, митрополита Андрея Шептицького, «Милосердя», шпиталь ім. Андрея Шептицького, «Агроком» (Зарваниця), організації «Українська молодь – Христові», «Обнова», Інститут родини та подружнього життя, Дитячий навчально-реабілітаційний центр «Джерело» та багато інших благодійних закладів, центрів та організацій [див. 6, сс. 203-204].

Аналізуючи III і IV розділи Катехизму УГКЦ, можна відчитати, які саме завдання ставить перед собою Церква, бажаючи долучитися до соціально-просвітницької діяльності разом у співпраці із державними органами. Окреслюючи людину та її діяльність через суспільно-політичний та духовний виміри, Церква озвучує наступні важливі проблематики такі як статевість і християнське подружжя, клонування людини, відповідальне батьківство, опіка над потребуєчими, трансплантація органів, використання знеболуючих засобів, освіта та шкільництво, функції державної влади, любов до Батьківщини і рідного народу

та моральна відповідальність за державу, питання праці, професії, економіки, глобалізації, екології, збереження миру і т.д [див. 14, 332-333].

Церква, як боголюдська інституція, не ставить перед собою завдання вирішити всі нагальні соціальні питання людського буття, або піти в іншу крайність через відмежування від реальних проблем людського суспільства. Вона прагне реагувати і діяти через «допомогу» в співпраці із державою у зменшенні чи повному подоланні різних суспільних негараздів, які зазіхають на людину та її гідність. Як Церква, однієї сторони, так і держава, з другої сторони, дані інституції відіграють важливу роль в соціально-просвітницькій діяльності та через процес взаємодії можуть ефективно діяти в подоланні різних соціальних патологій для духовного, морального та матеріального оновлення суспільства.

1.4 Співпраця Церкви і держави в досягненні спільної мети

Україна як незалежна держава в даний час переживає особливий момент своєї історії, який називають *перехідним періодом* після виходу з пост-радянського простору, що характеризується як пошук життєвого стандарту, а також етап формування певного нового стилю життя – і приватного, і суспільного [див. 4, с. 497]. В новій дійсності УГКЦ на ряду з іншими Церквами [Україна є поліконфесійна держава], а також різними суспільними інституціями, є зацікавлена, щоб була випрацьована чітка позиція влади щодо її статусу в суспільстві. За умови, що правова держава створює УГКЦ та іншим традиційним Церквам життєвий простір, а також відкриває можливості для розвитку відповідної інфраструктури, це уможливорює здійснити їй своє покликання [пор. 6, с. 59]. Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації», який датується ще 23 квітня 1991 [12], є наріжним каменем для всіх подальших кроків в опрацюванні та виробленні оптимальної моделі державно-церковних відносин [4, с. 497]. Церква навчає людей про послух Божому закону, який є прописаний в 10 Заповідях. На основі Божого закону формується природній закон, а це є загально прийняті людські цінності, етика, мораль та правила поведінки, які творять гармонійне суспільне життя. Держава в свою чергу переслідує подібну логіку в документі, який

називається Конституція, де є прописані принципи державного порядку. Як християни мають настільну книгу – Біблію, а громадяни – Конституцію, то хоча це є і два різні документи, однак в їх основі знаходиться одна й та сама система цінностей. Тому Церква і держава здійснюють свою комунікацію на загально прийнятих людських цінностях, які, як в Святому Письмі так і в Конституції, є *«фундаментом порядку, запорукою розвитку індивіда та переслідують одну мету – єдине суспільне благо і це не вимагає церкву підпорядковувати державі чи навпаки»* [42]. Просто кожна сторона виконує своє властиве покликання та місію.

Важливим чинником більш ефективної співпраці Церкви і держави в досягненні спільної мети є обопільне розуміння сторін своїх прав, компетенцій і можливостей. В дійсності жодний державний заклад не може замінити Церкву як інституцію, яка проголошує правду про людину, її буття та подає моральні цінності. Тільки лише Церква *«вирішальною мірою визначає нормативні вартості та мотиваційні імпульси, що змушують людину відчувати відповідальність за себе, за суспільство і державу»* [6, с. 232]. З іншої сторони Церква [чи УГКЦ, чи інші Церкви] через реалізацію різних соціально-просвітницьких ініціатив та проєктів не може замінити інші суспільні інститути та організації. Вона, радше, має стати *«голосом сумління в тих умовах, де діяльність інших соціальних інституцій обмежується»* [6, с. 204] і через *принцип допоміжності* долучатися в міру власної компетенції та можливостей до спільної справи. Лише взаємна співпраця двох інституцій стає гарантією успіху в досягненні єдиної мети – дбати про суспільство та про його «благо», тобто «щастя».

На сьогоднішній день в українському суспільстві, коли через радикальні зміни відбулися дві революції, вже шостий рік триває війна на сході держави, є велике число внутрішньо переміщених осіб, з доби незалежності щороку громадяни поповнюють ряди трудових мігрантів, нагальною потребою є консолідація держави і Церкви в подоланні згубних наслідків цих нищівних процесів на народ. Це є можливо робити через методіку досягнення великої позитивної мети малими поступовими кроками. Безпосередньо це може реалізуватися через втілення в життя соціально-просвітницьких проєктів держави і

Церкви, завданням яких є популяризація важливих соціально-значущих тем в народних масах, набуття певних навичок в різних ділянках та безпосередньо покращення життя конкретних людей.

Одними з актуальних драматичних проблем і великими викликами для українського народу є питання еміграції та трудової міграції. Цей процес розпочався на початку 90-их років після проголошення незалежності та був спричинений низкою факторів таких як процеси демократизації, відкриття кордонів та загальне зuboжіння населення, а в 2014 році отримав новий імпульс через початок війни на сході України. Згідно щорічного звіту Департаменту з економічних і соціальних питань ООН про процеси міграції в світі за 2019 рік практично 5 мільйонів українців сьогодні живуть за межами Батьківщини [23]. Щодо статистики трудової міграції, то згідно Центру економічної стратегії одномоментно на заробітках в країнах близького і далекого зарубіжжя може перебувати приблизно 2,6 – 2,7 мільйонів українців. В цілому за рік на заробітки може виїхати близько 4 мільйонів людей [10]. Дана статистика має свою практичну форму, яка в ланцюговій реакції заторкає багато інших соціальних проблематик в житті суспільства. Здебільшого трудові мігранти не завжди мають легальний статус в інших державах перебування і як наслідок настає їхня правова незахищеність, а пізніше приходиться втрачати національну самоідентичність [40, с. 421]. В Україні ця проблема виходить назовні через наступні фактори як зменшення репродуктивного населення, зростання кількості неповних сімей, виникнення гострої проблеми виховання дітей, неправильне та неефективне використання отриманих матеріальних ресурсів і як наслідок настає потенційний поштовх до аморального способу життя або до кримінального середовища [6, сс. 205-210]. Як для держави так і для Церкви ці виклики відкривають десятки і сотні напрямків для спільної праці. Крім них існують багато інших нагальних проблем у житті суспільства, які потребують скоординованої інтервенції.

В посібнику для організації соціального служіння у парафіях «Любов'ю служить один одному» читаємо, що *«Жодна структура не може існувати як без хорошої координації усередині себе самої, так і без співпраці з іншими*

структурами, присутні-ми поруч» [20, с. 82]. На практиці співпраця Церкви і держави в реалізації різних соціально-просвітницьких проєктів може здійснюватися через різні середники: випрацювання моделі партнерських відносин, врегулювання законодавчої бази для можливості здійснення спільних проєктів, створення нових гнучких структур і розроблення сучасних методів для вирішення нагальних суспільних проблем, розширення повноважень на місцевому рівні для втілення в життя різних соціально-просвітницьких ініціатив і т.д.

Отже, пошук гармонії у відносинах між Церквою та державою на паритетних умовах має бути головним пріоритетом для більш ефективного служіння в даних гуманітарних та соціальних напрямках.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ РОЛІ АРХИЄПАРХІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ ТЕРНОПІЛЬСЬКО-ЗБОРІВСЬКОЇ АРХИЄПАРХІЇ УГКЦ В СОЦІАЛЬНО- ПРОСВІТНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1 Архиепархіальне управління – структура, стратегія, діяльність

Архиепархіальне управління Тернопільсько-Зборівської архиепархії Української Греко-Католицької Церкви [за традицією Церкви та інших церковно-правових проваджень може ще називатися як *Консисторія, Канцелярія чи Єпархіальна Курія*] є керівним та адміністративним органом Тернопільсько-Зборівської архиепархії [Тернопільська єпархія заснована в 1993 році, в 2000 реорганізована в Тернопільсько-Зборівську, в 2011 отримала статус архиепархії], і є створене згідно канн. 85 § 1 та 177 § 2 Кодексу Канонів Східних Церков та згідно рішення Синоду Єпископів УГКЦ, що відбувався з 16 по 21 липня 2000 року в м.Бучачі, Тернопільської області та згідно Декрету Кир Любомира Гузара єпископа-помічника Кардинала Мирослава Івана Любачівського (Глави УГКЦ) Вих. № Р 2000/892 від 12 жовтня 2000 року [див. додаток А]. Відповідно до свого юридичного статусу Архиепархіальне управління, що представляє цілу Тернопільсько-Зборівську архиепархію УГКЦ від імені якої діє, є *«неприбутковою релігійною організацією, метою якої є задоволення релігійних потреб вірних греко-католицького віровизнання і поширення правд віри та вчення Вселенської Христової Церкви»* [додаток А, с. 2]. У своїй діяльності воно керується чинним законодавством України, Святим Письмом та Священним Переданням, Постановами Вселенських Соборів, ККСЦ, Статутом УГКЦ та указами, декретами, грамотами Єпископа Тернопільсько-Зборівської архиепархії. Згідно Арт. 5 § 1 юрисдикція Архиепархіального управління поширюється на м.Тернопіль, а також на наступні райони Тернопільської області [див. додаток Б]: Тернопільський, Терехівський, Зборівський, Кременецький, Козівський, Бережанський, Збаразький, Ланівецький, Шумський та Підволочиський [додаток А, с. 3], які в

свою чергу діляться на 20 протопресвітеріатів (деканатів). Вони об'єднують 433 парафії, які обслуговують 309 священників. Ще 8 парафій перебувають під душпастирською обслугою монахів. Загалом в межах архієпархії діють 11 чоловічих монастирів (57 монахів) та 10 жіночих монастирів (88 монахинь).

В Арт. 24, де є прописані *Права та юридичний статус*, подається обширний перелік прав для забезпечення діяльності серед яких варто відзначити наступні: засновувати духовні навчальні осередки, школи, добродійні заклади, притулки, інтернати, лікарні, товариства, братства, асоціації для здійснення добродійництва та іншої культурно-освітницької діяльності і т.д., а також *«здійснювати добродійну діяльність і милосердя як самотійно, так і через громадські фонди»* [додаток А, с. 6] і т.д.

Структура: найвищим органом управління Архієпархії та Архієпархіального управління є правлячий архиєрей – архиєпископ і митрополит Василь Семенюк від 19 жовтня 2006 року. Владика Теодор Мартинюк є єпископом-помічником від 22 травня 2015 року. Безпосередньо Архієпархіальне управління має наступну функціонально-діючу структуру: правлячому архиєрею в керівництві допомагають такі органи як протосинкел, синкели [16, сс. 163-165] у справах 1) духовенства і парафій, 2) мирян, 3) стратегії розвитку, 4) монашества; канцелярія, а саме нотар і керівник прес-служби; економат: архієпархіальний економ, помічники економа та рада з економічних питань; Митрополичий трибунал: судовий вікарій, судді, захисники подружнього вузла та нотарі [пор. додаток А, с. 9].

Окрім цього Архієпархіальне управління має наступні свої підрозділи через які може безпосередньо контактувати з суспільством в різних сферах:

1. *Комісії*, згідно їх секторального служіння: 1) комісія з питань катехизації, 2) у справах родини, у справах молоді, 3) з питань військового капеланства, 4) у справах душпастирства охорони здоров'я, 5) у справах євангелізації, 6) у справах мирян, 7) з питань Літургії та обряду, 8) з питань сакрального мистецтва, 9) з реституції церковного майна, 10) з питань екуменізму.

2. *Благодійні установи:* 1) Благодійний фонд «Карітас» Тернопіль, 2) Притулок «Пресвята родина».

3. *Освітні установи:* 1) Тернопільська Архиепархіальна Вища Духовна Семінарія ім.Патріарха Йосифа Сліпого, 2) Християнський колегіум ім.Патріарха Йосифа Сліпого, 3) Колегіум для дівчат «Знамення».

4. *Засоби масової інформації:* 1) Радіо «Світанок», 2) Архиепархіальна газета «Божий сіяч».

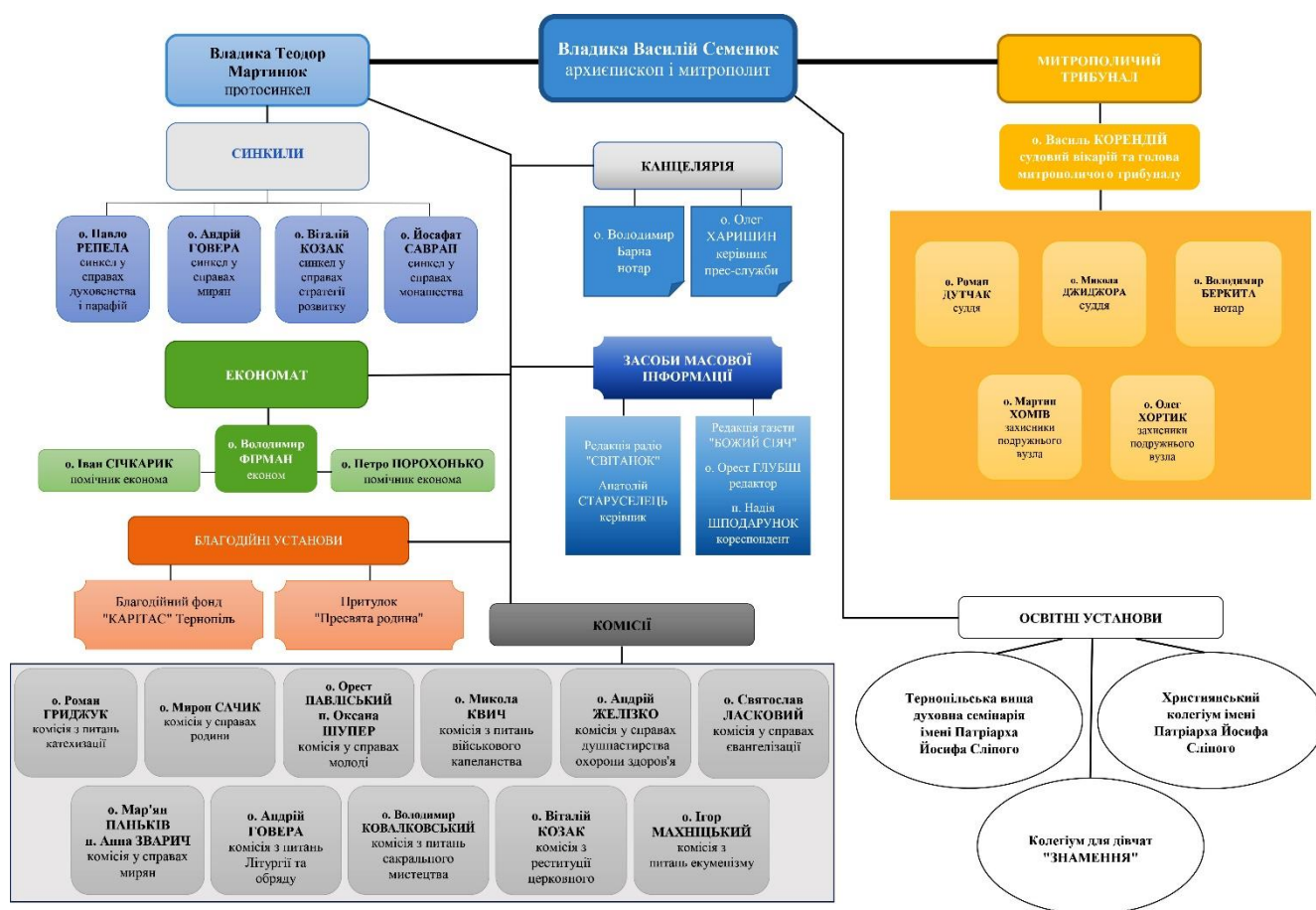


Рисунок 2.1 – Структура Архиепархіального управління Тернопільсько-Зборівської архієпархії

5. *Марійський Духовний Центр «Зарваниця»* – це є всесвітнє Марійське відпустове місце та належить до 20 найбільших Марійських духовних центрів Європи – де окрім духовного, виховного та реабілітаційних напрямків, Церква розвиває

благородні ідеї митрополита Андрея Шептицького, а саме соціальне підприємництво через створення та діяльність різних соціальних підприємств [46].

За допомогою всіх вищенаведених архієпархіальних структур Церква має можливість виконувати свою діяльність відповідно до вимог і правил прописаних Статутом, а також окрім цього ефективно реалізовувати духовно-просвітницьку діяльність вирішення важливих суспільних проблем, а також покращення життя людей.

Стратегія Архієпархіального управління полягає в плануванні, розрахунку та реалізації всіх видів діяльності відповідно до власних можливостей і ресурсів. Натомість коли це є спільні проекти з місцевими органами самоврядування чи міжнародні програми, то управління розглядає аспекти діалогу та співпраці, для встановлення меж і засобів, які кожна сторона має внести для досягнення позитивної мети. Головні напрямки над якими працює Архієпархіальне управління та має за мету розвивати це є: 1) духовний – проповідь Божого Слова; 2) освітній – духовні та світські навчальні заклади, а також поширення і навчання людей про важливі суспільні теми; 3) соціальний – пом'якшення чи вирішення конкретних соціальних проблем та покращення добробуту людей.

Діяльність. Головною ціллю Тернопільсько-Зборівської архієпархії, як і кожної іншої подібної структури у Вселенській Церкві, є проголошувати Добру Новину (Євангеліє): *«Тож ідіть, і навчіть всі народи, християчи їх...»* (Мт 28,19). Цю місію Церква здійснює в безпосередній спосіб через корегування життя парафій, дбаючи про їхнє духовно-моральне зростання та вирішуючи всі справи – кадрові призначення, соціальні, юридичні, матеріальні та фінансові –, що стосуються життя і потреб вірних.

Окрім управління та адміністрування парафіями Архієпархія в особливий спосіб дбає про освітні заклади, які знаходяться під її душпастирською та матеріальною опікою повністю – Тернопільська Архієпархіальна Вища Духовна Семінарія ім.Патріарха Йосифа Сліпого, де навчається та проходять семінарійний вишкіл протягом 7 років 144 студенти, майбутні священники, або частково як Християнський колегіум ім. Патріарха Йосифа Сліпого та Колегіум для дівчат

«Знамення». Також за сприяння та координації Архиепархії на кожній парафії є засновані та діють різноманітні дитячі, молодіжні та дорослі спільноти і організації через які люди отримують духовно-просвітницьке та соціально-патріотичне виховання: «Марійська дружина», «Віктарне братство», «Українська молодь Христові», «Обнова», «Іскра любові», «Знамення», «Матері в молитві», «Матері Божої Неустанної Помочі», «Апостольства молитви», «Лицарі Колумба», «Спільнота Подружні зустрічі» і т.д.

Через засоби масової інформації радіо «Світанок», газету «Божий сіяч» та веб-сторінку www.tze.org.ua, тематичні відео ролики, репортажі, інтерв'ю, а також іншу друковану духовну літературу, флаєри, афіші, білборди тощо Архиепархіальне управління подає, поширює та навчає вірних, а зокрема і суспільство про моральні цінності в особистому та суспільному вимірі, про духовні орієнтири для впровадження в практику та відомості про суспільно значущі теми в їх етично-педагогічній площині. Наприклад, в часі суворого карантину, коли люди були зобов'язані залишатися вдома і могли виходити з власних помешкань лише в крайній потребі і ця ситуація як наслідок спричиняла потужний психо-емоційний тиск, з 30 березня по 10 квітня 2020 року був запущений духовно-психологічний соціальний відео проєкт, який складався з 12 онлайн зустрічей під назвою «З нами Бог» [див. 8]. Під час цих трансляцій люди мали можливість послухати, подивитися та проаналізувати головні тематики, які торкалися їхнього особистого, сімейного та суспільного життя: *кризи та терпіння в нашому житті, страх та його подолання, справжнє подружжя, молитва, віра, надія* і т.д. Також в рамках соціальної ініціативи #допоможемо Атикризовий центр по боротьбі з COVID-19, який діє при Архиепархіальному управлінні, в період з 11 по 16 травня 2020 року реалізував новий проєкт під назвою «Онлайн марафон духовно-психологічної підтримки», завданням якого було допомогти усім потребуючим пережити пост стресовий психологічний стан, який був спричинений життям в умовах пандемії та обмежень карантину. Щоденні публікації в соціальних мережах та на медійних ресурсах УГКЦ 6 відеороликів з міні лекцією психолога чи духівника дали можливість людям ознайомитися з наступними проблемами та

пропозиціями, як вирішити їх: *«Тривога у час пандемії», «Як не впасти в депресію під час карантину», «Про віру в час викликів», «Де брати ресурс в час різних викликів життя», «Стресостійкість. Як навчитись давати собі раду», «Сімейні конфлікти... як бути разом «В горі і радості».*

Різні комісії, які є утворені Архиепархіальним управлінням, дозволяють поглиблено, предметно та фахово підходити до трактування тих чи інших суспільних питань, які виникають в житті та з позиції Учительського Уряду Церкви найперше давати їм моральну оцінку, а тоді через соціальне служіння реагувати на існуючі виклики та діяти на або пом'якшення, або на вирішення проблем. Через діяльність комісій Архиепархіальне управління реалізує ряд важливих соціально-просвітницьких проєктів серед яких *«Літні реабілітаційні табори для дітей-біженців, дітей з зони АТО, дітей-сиріт, батьки яких загинули або отримали поранення під час війни», «Літні реабілітаційні табори для дітей трудових мігрантів», «Соціальне служіння Церкви: проведення реабілітаційних таборів для біженців із зони АТО та воїнів АТО і їхніх родин в с.Зарваниця», «Літні дитячо-молодіжні табори «Веселі канікули з Богом» в Тернопільсько-Зборівській архієпархії», «Школа християнського аніматора та лідера», «Табори для Вівтарних дружин – Пізнай своє покликання», «Майстерня святого Миколая», «Екологічне навернення для порятунку створіння», Всеукраїнська акція «Посади 1 мільйон дерев за 24 години» та багато інших.*

Окремим важливим сектором діяльності Архиепархіального управління є адміністрування Марійським Духовним Центром «Зарваниця». В селі Зарваниці, що знаходиться в Терєбовлянському районі, Церква розвиває три пріоритетні напрямки: духовно-виховний, реабілітаційний та соціальний. Щодо духовного, то це є регулярне проведення богослужінь, паломництв, ознайомчих екскурсій, вишколів, тематичних зустрічей тощо. Важливу духовно-виховну функцію виконують так звані професійні прощі, в яких беруть участь миряни з різних професійних груп напередодні своїх професійних свят. Проведення професійних прощ започаткувалося в 2002 році і на даний такі духовно-виховні віднови організуються для:

- освітян – вперше відбулася в 2002 році;
- військових – вперше відбулася в 2008 році;
- медиків – вперше відбулася в 2014 році;
- працівників житлово-комунальних господарств – вперше відбулася в 2014 році;
- журналістів – вперше відбулася в 2016 році;
- а також для податківців, правоохоронців, митників, кооператорів, митців-художників-скульпторів, працівників нафтової, газової та нафтопереробної промисловості та працівників Державної служби з надзвичайних ситуацій Тернопільської області, працівників соціальної сфери та Пенсійного фонду Тернопільської області і т.д.

На даний час в загальному вже 17 різних професійних груп регулярно беруть участь в прощах до Зарваниці через які плекається дух порозуміння, братерства, приязні та любові в трудових колективах.

Реабілітаційний напрямок – це є систематична реалізація циклу програм під керівництвом та проведом священників, педагогів, психологів та лікарів для різних постраждалих груп людей: біженці, воїни з пост травматичним синдромом, їхні родини, діти сироти, діти з неблагополучних сімей, діти трудових мігрантів і т.д.

Ще іншим видом пріоритетного напрямку, який розвиває Архиепархіальне управління в МДЦ «Зарваниця», це є *соціальне служіння (дияконія)*, яке реалізується безпосередньо через соціальне підприємництво. Люди, які живуть в с.Зарваниці так і в сусідніх селах, потерпають через трудність знайти роботу, тому багато осіб прагнуть виїхати або за межі території проживання, або закордон. Через створення та діяльність різних соціальних підприємств в цій місцевості є можливо хоча б частково вирішувати гострі соціальні проблеми такі як працевлаштування, стабільність в фінансових доходах, соціальний захист особи, громадське залучення, захист прав людини, створення нових соціальних послуг, освіта, охорона навколишнього середовища і т.д. Хоча соціальне підприємництво на даний час як суть до реалізації залишається поза увагою великого бізнесу через те, що є непопулярне і неприбуткове, однак його головна мета це є вирішення різних

соціальних проблем. Тому Архиєпархіальне управління, продовжуючи втілювати в життя шляхетні ідеї Митрополита Андрея Шептицького, постійно спрямовує зусилля також і в соціальну сферу, яка приносить користь суспільству.

В МДЦ є вже створені та діють наступні соціальні підприємства [46]:

- 1) Сільськогосподарське підприємство «Зарваниця Агро» – засноване в 2006 році, обробляє 1136 га землі в с. Зарваниця, с. Вишнівчику та с.Гвардійську; має власну пасіку; виробляє олію методом холодного віджиму; займається молочно-м'ясним скотарством та свинарством; в с.Соколів відновило невелику гідроелектростанцію на р.Стрипа.
- 2) ТОВ «Агроком» – засноване в 2007 році, займається розливом Зарваницької мінеральної води та дистрибуцією в м.Тернопіль та в інші регіони України.
- 3) Соціальний проєкт – стоматологічний кабінет «Усмішка» – заснований в 2018 році, який користується популярністю усіх жителів Тербовлянського району.
- 4) Соціальний проєкт – цех з виробництва вареників, пельменів та інших напівфабрикатів в с.Гвардійськ – заснований в 2017 році; працює 10 осіб.
- 5) Сільськогосподарський обслуговуючий кооператив «Андрей» – заснований в 2018 році, займається збором молока та вирощуванням овочевих культур.

На цих соціальних підприємствах в загальному є працевлаштовано майже 70 селян, які отримали через працю відповідну фінансову стабільність і вони разом з своїми родинами залишаються та працюють в Україні.

Архиєпархіальне управління, маючи можливість через свої структурні підрозділи контактувати з суспільством в різних сферах, працює та розвиває три головні напрямки: *духовний, освітній та соціальний*.

2.2 Соціально-просвітницька діяльність в добі незалежності України на прикладі реалізації проєктів «Літні реабілітаційні табори для дітей трудових мігрантів» та «Екологічне навернення для порятунку створіння»

Після легалізації УГКЦ, яке відбулося в 1993 році, Тернопільсько-Зборівська архиєпархія в добі незалежної України продовжила вже в спосіб публічний свою діяльність. Головним завданням після виходу з підпілля на початку це було

відновлення духовного і молитовного життя Церкви, яке з однієї сторони реалізовувалося через працю в духовному напрямку: відновлення зруйнованих храмів та побудова нових храмів, утворення парафій, процес переходу громад від одної юрисдикції до іншої, забезпечення вірних богослужіннями та духовенством, навчання семінаристів в Духовній Семінарії, навчання мирян церковного співу та інших церковних правил життя, управління та адміністрування парафіями, узгодження юридичних документів із загально державними вимогами і т.д. З другої сторони, УКГЦ, яка є Церквою, що проповідуючи Боже Слово, приймає активну участь в суспільному житті, бо це є частина її суті, яка проявляється через соціальне служіння, також діяльно включилася в соціально-просвітницьку діяльність як односторонньому порядку так і в співпраці з державою для подолання нагальних соціальних проблем.

2.2.1 Аналіз феномену трудової міграції та його негативного соціального наслідку: дистанційні сім'ї, діти як соціальні сироти

Одними з нагальних соціальних викликів сьогодення є проблеми трудової міграції, як рівно ж і еміграції, та різносторонні негативні соціальні наслідки, які впливають з них. Населення України починаючи з 1990 року поступово скорочується. Аналіз статистики від 1990 року до 2019, тобто 29 років, демонструє, що за такий досить короткий відрізок часу число жителів України скоротилося практично на 10 мільйонів осіб (фактично 9,6 мільйонів), тобто на 18,5%.

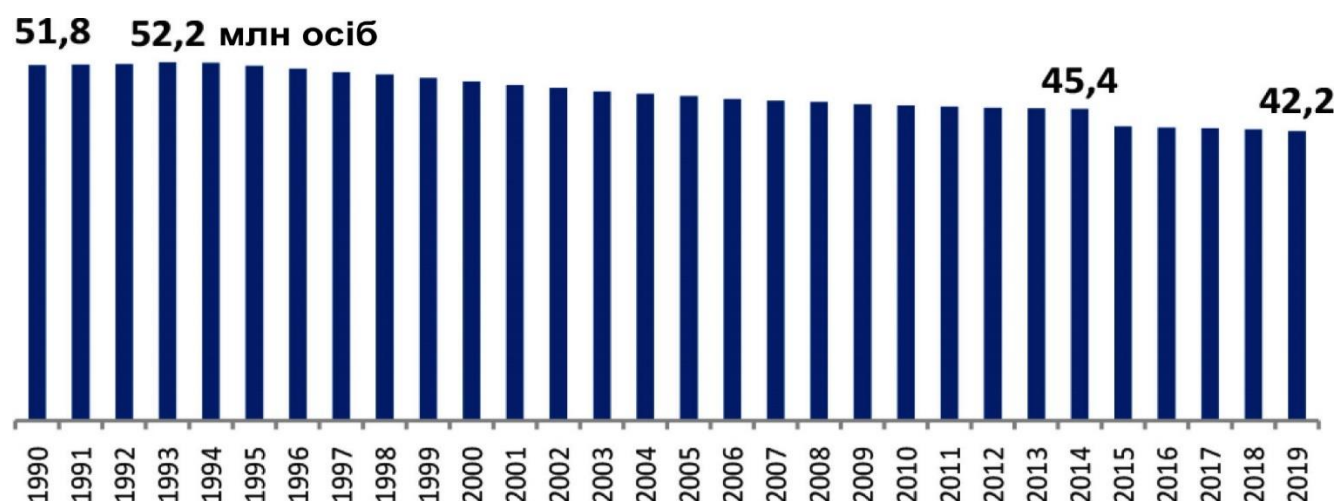


Рисунок 2.2 – Населення України від 1990 до 2019 років, млн [22, с. 4]

В значній мірі це стається через факти еміграції та трудової міграції в країни близького та далекого зарубіжжя. У зв'язку з досить низьким рівнем життя та безробіттям українці постійно виїжджають з рідної держави в пошуках кращих умов життя, отримання вищої заробітної плати та досягнення стабільності. На даний момент тенденція трудової міграції рухається відповідно зростаючої шкали і статистика загальної трудової міграції в діапазоні 2012-2017 років була наступна: див. Додаток Б – Таблиця 2.1 – Країни працевлаштування українських мігрантів [27].

Автори Давід Заха та Маттіас Люкке, роблячи оцінку загального числа трудової міграції в Україні, подають такі цифри: в 2012 це було щонайменше 1,6 млн осіб, а в 2017 році – вже щонайменше 2 млн осіб [див. 27]. А в 2019 році, згідно підрахунків фахівців, загальне число одночасно працюючих українців за кордоном може сягати до 3 млн осіб [22, с.8]; [пор. 45, с. 19].

Від феномену трудової міграції особливо потерпають західні області, в яких аж 69 % від загального числа населення постійно їдуть на заробітки, хоча тут проживає лише 27 % населення країни [див. 15]. Більшість трудових мігрантів це є чоловіки, тому багато родин залишаються і постійно живуть без фізичної присутності чоловіка і батька. Країною винятком є тільки Італія, де 71 % трудових мігрантів з України – це є жінки, які надають послуги по догляду літніх людей.

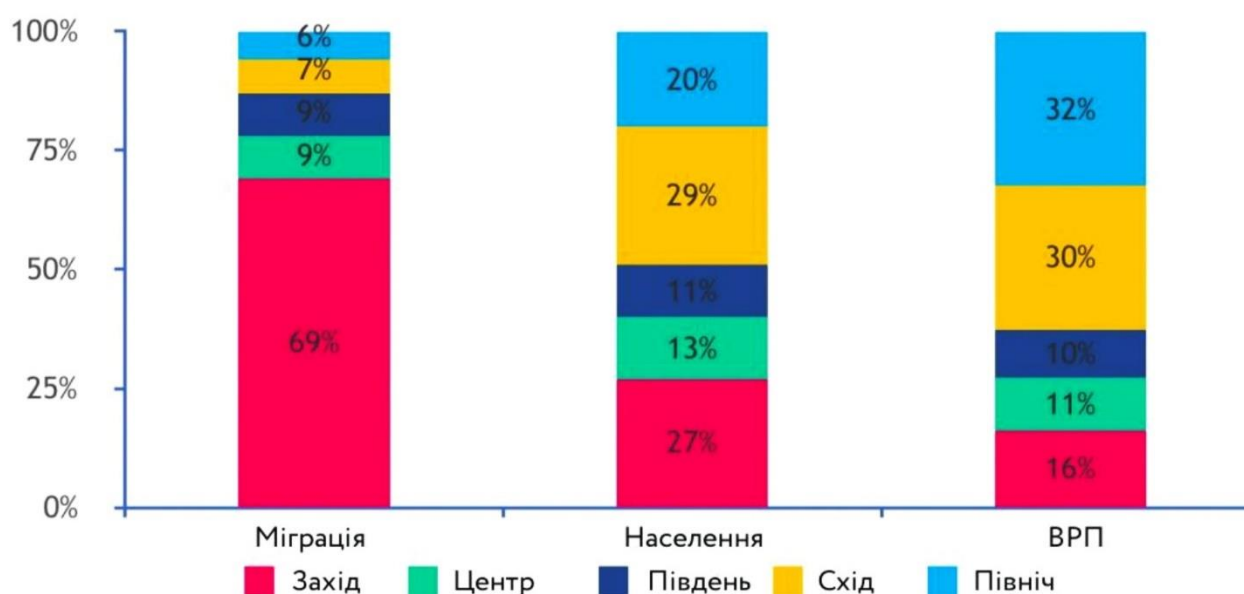


Рисунок 2.3 – Структура трудової міграції населення України

Такі великі відсоткові показники – 69 % [Рисунок 2.2] зумовлюється рядом факторів: західні області мають слабо розвинену економічну складову – регіон виробляє тільки 16 % ВВП України, більшість населення проживає в сільській місцевості, а також близькість до кордонів з країнами Євросоюзу сприяє легшому виїзду.

Щодо Тернопільської області то чисельність наявного населення згідно відомостей Головного управління статистики станом на 1 січня 2020 року була 1 млн 38 тисяч 695 осіб. В 2019 році чисельність населення Тернопільської області зменшилася на 7184 особи, з яких 6858 осіб за рахунок природного скорочення, а 326 осіб – за рахунок міграційного процесу [11].



Рисунок 2.4 – Демографічна ситуація на Тернопільщині

Тенденція до зменшення чисельності населення в Тернопільській області продовжилася і в 2020 році. Станом в діапазоні січень-серпень 2020 року маємо наступну статистику [пор. 11]:

Таблиця 2.2 – Чисельність населення в Тернопільській області в 2020 році

	Загальний приріст, скорочення (–) осіб	У тому числі – осіб	
		природний приріст, скорочення (–)	міграційний приріст, скорочення (–)
Тернопільська область	–4354	–4524	170
м. Тернопіль	344	–61	405
м.Бережани (міськрада)	–63	–74	11
м.Кременець	–75	–83	8
м.Чортків	–221	–69	–152
райони			
Бережанський	–194	–167	–27
Борщівський	–253	–347	94
Бучацький	–244	–205	–39
Гусятинський	–373	–304	–69
Заліщицький	–258	–272	14
Збаразький	–323	–323	–
Зборівський	–304	–281	–23
Козівський	–274	–207	–67
Кременецький	–230	–222	–8
Лановецький	–214	–169	–45
Монастириський	–310	–241	–69
Підволочиський	–312	–262	–50
Підгаєцький	–185	–125	–60
Теребовлянський	–360	–348	–12
Тернопільський	24	–258	282
Чортківський	–303	–320	17
Шумський	–226	–186	–40

Трудова міграція як існуючий і діючий факт спричинили і продовжують надалі спричиняти низку різних додаткових соціальних проблем в державі, одна з яких це сучасний феномен – *дистанційні сім'ї* трудових мігрантів та діти як *соціальні сироти*, які, маючи живих батьків, в реальності живуть без них. Відповідно психологічно-педагогічних моделей сім'ї трудових мігрантів можна трактувати як потенційно неблагополучні, тому що через порушення встановлених природних зв'язків – чоловік-жінка, батьки-діти – втрачаються внутрішньо родинні відносини, настає неспроможність виконувати свої функції, змінюється структура сім'ї і діти виростають без належного виховання та є позбавлені правдивого і належного соціального досвіду [13, с. 7]. Ряд цих факторів за певний час впливатиме на емоційні відносини та спілкування і взаємодію з іншими людьми: друзі, однолітки, педагоги, старші по віку особи... і т.д.

Незважаючи на отримані кошти та більш краще матеріальне забезпечення життя, розлука з батьками завжди є для дітей великим стресом, і як наслідок негативно впливає на психічний стан: вони сумують за батьками, відчувають гнів, отримують емоційні розлади, не можуть правильно сконцентрувати увагу на головних речах і т.д. Залишаючись під опікою інших рідних, без батьківського догляду, діти в багатьох випадках попадають під злий вплив «вулиці» та досить часто роблять вибір йти неправильною дорогою в житті [див. 44, сс. 20-22]. Тому спеціалісти наголошують, що діти трудових мігрантів потребують *«соціальної, психологічної, педагогічної підтримки та допомоги, що може реалізуватися завдяки впровадженню системи профілактичних, реабілітаційних заходів, спрямованих на оптимізацію процесу їх соціальної адаптації»* [13, с.7].

2.2.2 Стаціонарні «Літні реабілітаційні табори для дітей трудових мігрантів»

Церква, дбаючи про абсолютне добро своїх "дітей", якими є всі категорії людей, не стоїть осторонь цієї нагальної соціальної проблеми, а пропонує свою допомогу у її вирішенні через *принцип допоміжності*. Тернопільсько-Зборівська архієпархія в рамках соціально-просвітницької діяльності постійно звертала увагу

на проблемах *дистанційних сімей* трудових мігрантів та дітей (*соціальних сиріт*), від самих початків зародження цих феноменів в українському суспільстві. А починаючи з 2012 року Архиепархіальне управління започаткувало структурно й організовано реалізовувати соціальний проєкт під назвою «Літні реабілітаційні табори для дітей трудових мігрантів» в Марійському Духовному Центрі «Зарваниця», що знаходиться в с.Зарваниця, Тербовлянського району, Тернопільської області. Найбільша проблема в раціонально-правильному організуванні та використанні часу приходить практично для всіх дітей, а особливо для дітей трудових мігрантів, саме в літню пору року, коли є час канікул і вони не ходять до школи. У зв'язку з цим Архиепархіальне управління, щоб залучити більше число дітей та молоді до морально-правильного та духовно-повчального і активно-відпочинкового способу проведення часу в літній період, розробило відповідну стратегію реалізації соціально-просвітницької діяльності в двох формах:

1. *Стаціонарні літні реабілітаційні табори для дітей трудових мігрантів;*
2. *Денні літні табори «Веселі канікули з Богом».*

Стаціонарні літні реабілітаційні табори є більш орієнтовані на конкретну соціальну групу – діти трудових мігрантів. Проте в реальності є просто фізично неможливо охопити дану аудиторію через те, що практично в кожній другій чи третій сім'ї жителів Тернопільської області є особи, які працюють закордоном і вони є трудовими мігрантами. Тому Архиепархіальне управління розширило горизонт своєї соціально-просвітницької діяльності через більш легшу в реалізації та меншу у фінансових затратах форму літніх таборів, які називаються «Веселі канікули з Богом», і вони проводяться в кожному протопресвітеріаті Тернопільсько-Зборівської архиепархії та практично в кожній парафії. В них беруть участь діти і молодь села, селища чи міста, серед яких 65% – це є діти трудових мігрантів.

Аналіз структури та всіх компонентних складових проведення *стаціонарних* літніх реабілітаційних таборів для дітей трудових мігрантів:

1. Місце проведення – МДЦ «Зарваниця».

2. Дата проведення – з 8 червня по 27 серпня *кожного поточного року*. Коригується відповідно до заповнення графіку проведення інших заходів.
3. Місце проживання – *Архиепархіальний дитячо-молодіжний Центр*, який має 3 окремі будинки та трапезну. Кожний будинок складається з 6 блоків і може помістити всіх разом 156 осіб. Два будинки можуть використовуватися для таборів в яких загалом є можливо помістити 312 осіб. Трапезна є розрахована на одноразове харчування на 160 сидячих місць.
4. Загальна кількість учасників – 760 осіб.
5. Кількість учасників 1 табору – 253 особи.
6. Вік учасників – від 8 до 15 років.
7. Загальна кількість таборів – 3 табори.
8. Тривалість табору – 14 днів.
9. Оголошення про табір – священники на парафіях Тернопільсько-Зборівської архієпархії [на даний момент налічується 402 парафії, з яких 250 – це є більші парафії] попередньо роблять оголошення про проведення літніх реабілітаційних таборів, діти чи батьки зголошуються, тоді складаються списки, подаються заздалегідь підготовані листівки щодо умов участі, контактна особа на парафії інформує та організовує збір.
10. Страхування та довідку про стан здоров'я – кожний учасник табору має отримати довідку про стан здоров'я та зробити страхівку на час проведення табору.
11. Фінансове забезпечення і внески сторін – кожна парафія частково оплачує участь особи в таборі (орієнтовно це є 15% від загальної вартості), а іншу частину коштів забезпечує Архиепархіальне управління (в загальному цей внесок складає 70% від загальної вартості). Завдяки наявності власних приміщень в МДЦ «Зарваниця» Архиепархіальне управління має можливість зменшити бюджет проведення таких заходів, а також наявність структур соціального підприємництва таких як «Зарваниця Агро» і ТОВ «Агроком» допомагає в забезпеченні певних видів харчових продуктів таких як буряк, морква, картопля, гречка, борошно і т.д. Також Архиепархіальне управління звертається до органів місцевого самоврядування про співпрацю та допомогу, проте це є завжди досить

проблематично, тому що мова йде про використання бюджетних коштів і, навіть при розумінні важливості цієї соціальної ініціативи та бажанні допомогти, керівники фізично не можуть здійснити активних дій. У виняткових лише випадках вдається покрити окремі статті витрат такі як наприклад – пасажирські перевезення, інформаційні повідомлення, забезпечення медичним чи поліцейським супроводом тощо. Також Архиепархіальне управління звертається з проханням про співдію в реалізації соціально-просвітницької ініціативи до місцевих меценатів і приватних підприємців таких як ТМ «Молокія», ФГ «Гадз», Піцерія «Фламінго» та інші. Підприємці в міру своїх можливостей намагаються долучитися та надають допомогу більше в готових продовольчих виробках для проведення соціальних заходів.

12. Транспорт – пасажирські перевезення здійснюються відповідно до числа записаних дітей, які є подані з парафій. В протопресвітеріаті узгоджується одна локація, куди священники з довколишніх парафій привозять дітей. Тоді організовано здійснюється перевезення до МДЦ «Зарваниця», а також повернення назад. Окрім цього також для дітей трудових мігрантів організовуються екскурсійні подорожі: с. Заздрість, м. Бучач, м. Тернопіль.

13. Харчування – діти трудових мігрантів отримують 4-ох разове харчування: сніданок, обід, підвечірок і вечеря. 4 кухарі на платній основі готують їжу для дітей.

14. Медичне забезпечення – в *Архиепархіальному дитячо-молодіжному Центрі* є постійно присутній лікар, який веде нагляд за станом здоров'я дітей та набір необхідних медикаментів.

15. Персонал – в проведенні реабілітаційних літніх таборів є задіяно 22 особи кваліфікованого персоналу: 4 священники, 6 семінаристів, 2 педагоги, 2 психологи, 4 волонтери з ШХА (Школа християнського аніматора, курс ШХА триває 3 роки), 4 кухарі. Ці особи мають відповідне приготування, а також вже мають практику проведення таких таборів.

16. Вишкіл персоналу та протидія насильству – в Тернопільсько-Зборівській архиепархії є створений письмовий регламент щодо захисту дітей від 8 жовтня 2019 року. Всі особи задіяні до організації та проведення таборів взяли участь в

спеціальних курсах на яких вони отримали відповідні знання, як потрібно поводитися з дітьми, молоддю, щоб вони не зазнавали будь-якої форми насильства.

17. Реабілітація – поряд із духовною, освітньою та соціальною програмами, які реалізуються під час проведення табору, діти мають можливість проходити реабілітацію через різні форми психолого-педагогічного супроводу, який їм подають психологи, педагоги та священники за допомогою випрацюваних методик корекційної роботи та просвітницько-профілактичної роботи з дітьми трудових мігрантів. Див. детальніше навчально-методичний посібник «Зцілюючи рани. Психолого-педагогічний супровід дітей трудових мігрантів» [13, сс. 57-359]. Психодинамічна терапія, інтер-активні ігри, соціальна інтеграція, арт-терапія, приватне спілкування з психологом тощо – відповідно активні засоби для ефективної реабілітації, які використовуються під час проведення таборів.

18. Процес uzдоровлення – легкі фізичні вправи, спортивні заняття, прогулянки на свіжому повітрі біля річки та в лісі в екологічно чистій зоні с. Зарваниця та повноцінний нічний відпочинок сприяють процесу фізичного uzдоровлення.

19. Канцелярські речі – папки, бейджики, іменні таблиці, степлери, зошити, ручки, олівці, кольорові фломастери, кольоровий папір, клей, пластилін, ватмани, скоч, презентаційні набори, товари для творчості та інше сприяють творчо-прикладному розвитку дітей.

20. Література – наглядний пізнавально-оздоровчий матеріал: книжки, брошури, флаери, ксерокопії чорно-білі і кольорові.

21. Спортивне спорядження для активних занять – спортивно-ігрове спорядження: футбольні м'ячі, волейбольні м'ячі, баскетбольні м'ячі, настільний теніс, сітки для ігор, м'які модульні конструкції, настільний футбол, дидактичні набори і т.д.

22. Співпраця з місцевими органами самоврядування – на особистому рівнях завжди є бажання посприяти та допомогти в реалізації цього пріоритетного проекту, однак цілеспрямованість державних як коштів, так і ресурсів є направлена відповідно прописаних статей витрат, тому вдається лише на рівні місцевих рад самоврядування вирішити певні питання такі як наприклад вивіз сміття, надання певного місця для проведення заходу, транспортне перевезення.

Статистика проведених реабілітаційних таборів з 2012 по 2019 роки в МДЦ «Зарваниця» наведена у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3 – Статистика реабілітаційних таборів з 2012 по 2019

№	Рік	Кількість осіб	Відсоток зростання у відношенні до кожного попереднього року
1	2012	304	100%
2	2013	340	111%
3	2014	342	100,5%
4	2015	430	125%
5	2016	445	103%
6	2017	450	101%
7	2018	750	166%
8	2019	760	101%

Відповідно до рішень архиєпархіального собору Тернопільсько-Зборівської архиєпархії, який відбувся в Зарваниці 27 лютого 2020 року під гаслом: «Еміграція, поселення та глобальна єдність УГКЦ» молодіжній комісії у співпраці з протопресвітеріями було доручено:

1. *«... у період літніх канікул організовувати літні табори для дітей емігрантів. Також рекомендуємо організовувати зустрічі для сімей емігрантів (реколекції, реабілітації тощо).*
2. *Рекомендуємо парохам та адміністраторам архиєпархії у душпастирському служінні надавати пріоритет у духовній опіці соціальним сиротам» [39].*

Доповненням до *стаціонарних* літніх реабілітаційних таборів для дітей трудових мігрантів є *денні* літні табори під назвою «Веселі канікули з Богом», які за дорученням Архиєпархіального управління проводяться практично на кожній парафії, або коли це є мала парафія, то кілька парафій в протопресвітеріаті об'єднуються та проводять спільний літній табір. Ці табори охоплюють більш

ширшу аудиторію дітей в яку, звичайно, входить і визначена пріоритетна цільова група – діти трудових мігрантів.

2.2.3 Денні літні табори «Веселі канікули з Богом»

Аналіз проведення літнього табору «Веселі канікули з Богом»:

1. Місце проведення – кожна парафія (або визначена) Тернопільсько-Зборівської архієпархії.
2. Дата проведення – з 8 червня по 27 серпня *кожного поточного року*.
3. Загальна кількість учасників 1 табору – число учасників залежить від величини парафії (може коливатися від 15 осіб до \approx 400 осіб).
4. Тривалість табору – 10 днів.
5. Вік учасників – від 8 до 15 років.
6. Регламент табору – табір розпочинається в 10.00 і завершується в 17.00.
7. Фінансування – табір фінансується за рахунок парафій.
8. Співпраця з місцевими органами самоврядування – в окремих парафіях Церква організовує та проводить денні літні табори власними силами, а в інших в співпраці з органами місцевого самоврядування. Допомога може здійснюватися в різний спосіб, як наприклад, надання приміщення школи, клубу, спортивного майданчика, домовленість про часткове харчування, забезпечення проїздом, організація екскурсій, надання наглядного друкованого матеріалу, медичний супровід.

Таблиця 2.4 – Порівняльна статистика кількості денних таборів в 2012 і в 2019 роках в районних центрах

№	Місто	Рік	Кількість учасників	Рік	Кількість учасників	Порівняльний відсоток
1	Бережани	2012	253	2019	285	112%
2	Козова	2012	216	2019	241	111%
3	Теребовля	2012	160	2019	182	113%
4	Збараж	2012	124	2019	143	115%
5	Тернопіль	2012	296	2019	367	123%

Таблиця 2.5 – Порівняльна статистика кількості денних таборів з 2012 по 2019 роки

№	Рік	Кількість таборів	Порівняльний відсоток
1	2012	24	100%
2	2014	28	116%
3	2019	42	150%

В 2019 році було проведено всіх разом 42 денні літні табори в яких взяло участь близько 7600 дітей та молоді.

Ефекти реалізації соціально-просвітницької програми – *стаціонарні та денні літні табори* – є наступні: проєкт допомагає дітям трудових мігрантів через проходження відповідної реабілітації відкрити для себе такі духовно-моральні цінності як любов, взаємна допомога, підтримка, розуміння, дружба, а це в свою чергу буде сприяти, що в їхніх серцях буде менше агресії, ненависті, несприйняття інших. Через відновлення внутрішнього психологічного стану вони зможуть бути відкриті до діалогу з іншими, співпраці та соціального життя.

2.3 Соціально-просвітницький проєкт «Екологічне навернення для порятунку створіння»

Соціально-просвітницький проєкт – «Екологічне навернення для порятунку створіння». Іншим важливим полем діяльності Архиепархіального управління в соціально-просвітницькій роботі це є питання відповідального ставлення до навколишнього середовища. В Катехизмі УГКЦ «Христос – наша Пасха» читаємо: *«Людина, яка своєю діяльністю шкодить довкіллю – руйнує Божє творіння... Вона грішить не лише стосовно творіння, а й стосовно самої себе та Бога. У цьому сенсі йдеться про екологічний гріх, який полягає в безвідповідальній поведінці людини стосовно Божого творіння»* [14, с. 295]. Природа – це не просто певний вид матерії, але вона є нашим домом, створений Богом, це є єдиний цілісний організм, невід’ємною складовою якого є людина. Коли людина не дбає про

екологію, вона загрожує своєму життю. І тому Церква говорить про те, що це є гріх убивства. Екологічний гріх несе шкоду як самій людині, ближнім, так і має негативні наслідки для майбутніх поколінь.

У зв'язку з цим Архиепархіальне управління в гармонії з всією УГКЦ долучається та співпрацює з усіма екологічними ініціативами, які виходять з Бюро УГКЦ з питань екології. Екологічні ініціативи, з однієї сторони, сприяють покращенню екологічної ситуації в Україні, а з іншої – Церква прагне достукатися до свідомості віруючих людей, щоб вони провели цілковиту зміну існуючого способу життя та берегли сотворений Богом світ і відчували відповідальність за нього. Архиепархіальне управління організовує висадку дерев, екологічні толоки, збір макулатури та навчання щодо роздільного сортування відходів, відмова від використання штучних квітів, а також спалювання залишків рослин, листя тощо, екологічні тематичні зустрічі, конкурси і т.д.

Одним з успішно реалізованих соціально-просвітницьких ініціатив це є проект «Екологічне навернення для порятунку створіння». Розпочався даний проект в 2013 році і триває по сьогодні. Головною метою його є донесення інформації до всіх і віруючих, і людей доброї волі, про те, що пластмасові квіти та вінки несуть загрозу для здоров'я людини і вони не мають нічого спільного з виявом християнської віри, а також заклик до всіх людей відмовитися їх нести на кладовища та використовувати під час поминальних богослужінь, похоронів і в прикрасі Божих храмів.

Для ефективного способу подачі інформації людям були обрані наступні методи:

1. *Оголошення* – священники в храмах, а також і в приватних та публічних зустрічах з людьми, зачитували звернення із закликом відмовитися від використання штучних квітів та вінків і подавали аргументовані богословські і медико-екологічні пояснення:

- Пластикові вінки і прикраси не мають жодної богословської символіки.

- Вони виготовляються з сировини, яка вже шкодить довкіллю, бо це є нафтопродукти.
- Після використання внаслідок потрапляння в землю чи під час спалювання пластмаса забруднює навколишнє середовище.
- Люди використовують тисячі тон пластику, який розкладається століттями.
- Павло Семенів, лікар-онкохірург, говорить, що *«саме при спалюванні штучних вінків, пластикової тари вивільняються речовини, які провокують онкозахворювання»* [9].

2. *Банери* – Екобюро УГКЦ в 2015 році випустило 1500 шт банерів і вони були розповсюджені по всіх єпархіях УГКЦ. В Тернопільсько-Зборівській архиєпархії було розміщено 350 шт банерів.

Таблиця 2.6 – Порівняльний відсоток розміщення банерів на парафіях

Парафії (кількість)	Банери (шт)	Порівняльний відсоток
441	350	79,36%

Вони були виставлені в кожній більшій парафії [79,36% від усіх парафій Тернопільсько-Зборівської архиєпархії] при вході до церковного подвір'я чи біля центральних дверей храму, чи на цвинтарі так, щоб всі люди і ті, які ходять до Церкви на молитву, і мешканці населеного пункту мали можливість побачити, почитати і таким чином ознайомитися з даною ініціативою [Див. Додаток В – Банер Екобюро УГКЦ].

3. *Інша друкована продукція* – листівки з інформацією про загрози від пластикової продукції тощо. [Див. Додаток Г – Листівка Екобюро УГКЦ – передній вигляд]; [Див. Додаток Д – Листівка Екобюро УГКЦ – задній вигляд].

4. *Медіа ресурси* – по всіх церковних медіа ресурсах був запущений відео ролик із закликом відмовитися від пластикових квітів та вінків, а також були подані інші матеріали такі як статті, інтерв'ю, пояснення і т.д.

5. *Церква перша подає приклад* – священники на парафіях заохочували вірних подати першими приклад для інших людей у відмові використання пластикової продукції під час різних церковних подій та святкувань.

6. *Представлення альтернативи* – окрім інформації про шкідливість використання пластикової продукції Церква представляє альтернативу:

Перше, це жива молитва і живі квіти.

Друге, коли людина знаходиться далеко і не має фізичної можливості доглядати за живими квітами, то грошовий еквівалент можна подати бідним, як пожертву за померлих.

За словами священника-еколога о.Василя Шафрана, Церква подає альтернативу нашій шкідливій практиці: *«Ними мають стати жива молитва і живі квіти. Така наша практика застереже тисячі онкологічних та алергічних захворювань і стане реальною духовною підтримкою для наших померлих. Не викидаймо кошти на те, що зробила людина, а жертвуймо живу молитву і живі квіти, які є Небесним Даром нашого Творця»* [48].

7. *Заклик* – Церква звертається із закликом до людей: *«Принесіть померлим молитву, а не сміття!»*

Результат такої соціально-просвітницької ініціативи отримав позитивні результати не відразу, а за певний проміжок часу. Перших два роки – 2013 і 2014 – люди лише довідувалися про те, що можна по-іншому поводитися у відношенні до вшанування померлих – цвинтарі, могили, поминальні каплиці, а також прикрашення храмів, приміщень і т.д. Також був і далі ще продовжується спротив зі сторони підприємців, які займаються виготовленням та продажем пластикової продукції. Деякі з них вже почали робити певні кроки, щоб переорієнтувати асортимент продукції з пластику на живі квіти, вінки із живих квітів чи хвойних гілок.

На даний час, тобто у проміжку 7 років, можна констатувати факт, що орієнтовно вже 40% людей [мова йде про парафії Тернопільсько-Зборівської архиєпархії та населені пункти, де вони знаходяться] почали використовувати живі квіти та вінки для вшанування померлих, а також для прикраси храмів та інших

приміщень. При переведенні цього відсоткового числа – 40% людей парафій Тернопільсько-Зборівської архієпархії – в кілограми пластику, можна рахувати сотні та тисячі кілограмів цих виробів, які не потрапили в землю та при спаленні в повітря, і таким чином не зашкодять навколишньому середовищу.

Щодо співпраці в реалізації даного важливого соціально-просвітницького проекту з державними органами, то потрібно випрацювати спільну стратегію для поглибленої співдії. На даний момент Церква реалізує його власними зусиллями і, як наслідок, в межах своєї компетенції та досяжності суспільства.

Головними завданнями екологічних ініціатив як також екологічних місій, які впроваджує Архієпархіальне управління є звернути увагу християн та громадськості до екологічних сучасних проблем та сприяти у їх вирішенні. Це відбувається завдяки реалізації різних освітньо-виховних та молитовних заходів, а також численних практичних акцій екологічного напрямку.

Соціально-просвітницькі проекти, які реалізує Архієпархіальне управління Тернопільсько-Зборівської архієпархії в певних секторах таких як реабілітація дітей трудових мігрантів та екологічне навернення через зменшення використання пластикових квітів сприяє через *принцип допоміжності* зменшенню негативних наслідків в суспільстві та сприяє вирішенню даних нагальних соціальних питань.

РОЗДІЛ 3

НОВІ НАПРЯМНІ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ В РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ПРОСВІТНИЦЬКИХ ПРОЄКТІВ ЦЕРКВИ ТА ДЕРЖАВИ

3.1 Вдосконалення існуючих проєктів «Літні реабілітаційні табори для дітей трудових мігрантів», «Веселі канікули з Богом», «Екологічне навернення для порятунку створіння»

В постановах синоду єпископів УГКЦ від 13.09.2016 в пунктах № 4.5.6.8 проголошується про необхідність затвердити Стратегію соціального служіння, програму розвитку та створити окремий Відділ соціального служіння, а також на порядок денний кожного синоду мають вноситися актуальні проблеми щодо соціального служіння Церкви [38]. Головними стратегічними і пріоритетними цілями соціальної служіння УГКЦ є [пор. 20, сс. 232-237]:

№ 1 – плекати дух жертвності та соціальної відповідальності;

№ 2 – служити на благо нужденних;

№ 3 – дбати про інституційний розвиток і професіоналізацію соціального служіння.

Архиепархіальне Управління Тернопільсько-Зборівської архиепархії в гармонії з всією УГКЦ робить зусилля, щоб її соціально-просвітницька діяльність мала системний характер на регіональному (міжєпархіальному), єпархіальному та парафіяльному рівнях. Дане соціальне служіння (*дияконія*) є складовою програми розвитку УГКЦ – 2020 під назвою «Жива парафія – місце зустрічі з живим Христом», яка була затверджена Синодом Єпископів в Бразилії 2011 року, де в пункті № 3 наголошується про *«приділення особливої уваги потребуючим, як у самій парафії, так і поза нею. (Служіння ближньому)»* [пор. 20, с. 249].

Одними з пріоритетних напрямків соціально-просвітницької діяльності на які є спрямовані зусилля та ресурси Архиепархіального Управління є наступні нагальні суспільні проблеми сьогодення: трудова міграція і як наслідок породження дистанційних сімей і діти як соціальні сироти. Інша актуальна

проблематика як Тернопільського регіону так і України в цілому – це питання екології. В другому розділі був зроблений аналіз наступних важливих соціально-просвітницьких проєктів:

- 1) Стаціонарні «Літні реабілітаційні табори для дітей трудових мігрантів»;
- 2) Денні літні табори «Веселі канікули з Богом»;
- 3) «Екологічне навернення для порятунку створіння».

Детальний аналіз *першого* і *другого* проєктів продемонстрував, що виклики які є – 65% дітей Тернопільської області це діти трудових мігрантів – та відповідь, яку Архиепархіальне управління може надати і надає, є недостатні в повній мірі для того, щоб вирішити існуючу проблему. Щодо реалізації *третього* екологічного проєкту, то зменшення використання пластику лише в парафіяльних межах і частково поза парафіяльним рівнем, не може повністю розв'язати дане питання та суттєво покращити екологічну ситуацію в регіоні.

Для того щоб ефективно та дієво вирішувати існуючі соціальні виклики як в гуманітарній так і в екологічних сферах, потрібно об'єднувати спільні зусилля для координації та співпраці усіх дієвих організацій: Церкви, держави, тобто державних органів (центральных та місцевих), різних громадських організацій, волонтерських рухів і т.д. У вирішенні вище проаналізованих соціальних проєктах (див. Розділ 2) Архиепархіальне управління є відкрите до взаємодії та співпраці з державними органами, не бажаючи порушувати існуючі норми законодавства. В нормативній частині (Стаття 5) Апостольського послання Папи Венедикта XVI «З власного почину» єпархіального єпископа, який керує церковними структурами та їх діяльністю, зобов'язується зробити перевірку та подбати про те, щоб соціально-просвітницька діяльність Церкви здійснювалася для добра суспільства не порушуючи державного законодавства: «...щоб вірні та інституції, віддані під його нагляд, додержували справедливих вимог світського законодавства в цій ділянці» [20, с. 218]. Однак для більш ефективної співпраці Церкви і держави потрібно вже на законодавчому рівні розпрацювати відповідні механізми та подати правові мости єднання і співдії.

Пропозиції щодо вдосконалення існуючого проекту – стаціонарні «Літні реабілітаційні табори для дітей трудових мігрантів»:

1. Розпрацювати відповідне планування, визначаючи загальну мету та проміжні цілі в перспективі 5 наступних років, тобто до 2025 року включно, щодо проведення реабілітації для дітей трудових мігрантів.
2. Враховуючи наявність відповідної матеріальної бази в МДЦ «Зарваниця» – *Архиєпархіальний дитячо-молодіжний Центр* –, який має 3 окремі будинки, в яких за один раз всіх разом можна розмістити 468 осіб [1 будинок поміщає всіх разом 156 осіб], можна збільшити число учасників.

Таблиця 3.1 – Порівняльна статистика фактичної участі та можливості збільшення учасників

Кількість будинків	Кількість осіб 1 табору	Кількість таборів	Загальне число учасників	Порівняльний відсоток
2	253	3	759	100%
	22 особи – персонал			
<i>Проектна пропозиція</i>				
3	440	3	1320	173%
	28 осіб – персонал			

Задіюючи процес ротації з іншими ініціативами, які відбуваються в Зарваниці, та щільності заповнення графіку розміщень в будинках, число дітей трудових мігрантів може таким чином зрости в часі проведення 1 табору [з врахуванням 28 осіб персоналу] на 187 осіб або на 73% більше. Загально в 3 таборах зможуть взяти участь додатково $1320 - 759 = 561$ дитини трудових мігрантів або на 73% більше.

3. При плануванні збільшення кількості учасників, автоматично потрібно планувати збільшити кваліфікований персонал, який може бути задіяний в проведенні реабілітаційних таборів. Потрібно налагодити більш тіснішу співпрацю

із ШХА, як діє при Тернопільсько-Зборівській архиєпархії, націлюючи її учасників до поглиблення розуміння дітей трудових мігрантів.

4. Створити базу даних для обміну контактами та налагодити співпрацю із загальноосвітніми школами Тернопільської області, щоб продовжувати підтримувати спілкування з дітьми трудових мігрантів в одній соціальній мережі.

5. Розпочати налагодження більш тіснішої співпраці із органами місцевого самоврядування, задіюючи їх до паритетної участі на рівні інформаційному, фінансовому та технічному в проведенні таборів для дітей трудових мігрантів.

Таблиця 3.2 – Кошторис витрат на проведення 3 реабілітаційний таборів

<i>№</i>	<i>НАЗВА – статті витрат</i>	<i>СУМА, Грн</i>
1	Харчування дітей – 1320 осіб	1509760
2	Оплата персоналу: священики, психологи, вчителі, кухарі – 28 осіб	235200
3	Електроенергія, природний газ, вода, вивіз сміття та інше	69120
4	Наглядний пізнавально-оздоровчий матеріал: книжки, брошури	31600
5	Канцелярські товари: зошити, ручки, олівці, кольорові фломастери, кольоровий папір, клей, пластилін інше	27800
6	Медичне забезпечення: ліки та нагляд лікарів	32800
7	Транспортні послуги	73650
8	Інші витрати	5700
	Загальна сума	1985630

Пропозиції щодо вдосконалення існуючого проєкту – денні літні табори «Веселі канікули з Богом»:

1. Систематизувати одну програму для всіх та щороку подавати наперед визначену актуальну тему до розгляду.

2. Через взаємодію із державними місцевими органами покращити матеріальне забезпечення денних літніх таборів: залучення бригад швидкої медичної допомоги,

покращення харчування, забезпечення дидактичними матеріалами та канцелярським приладдям.

3. Випрацювати юридичні механізми для надання в безоплатну оренду приміщень шкіл, спортивних залів, палаців культури та кінотеатрів для проведення літніх таборів за несприятливих погодних умов.

4. Залучити органи місцевого самоврядування щодо надання транспортних засобів для проведення екскурсійних турів по визначних духовно-суспільних місцях регіону.

Пропозиції щодо вдосконалення існуючого екологічного проекту – «Екологічне навернення для порятунку створіння»:

1. Залучити органи місцевого самоврядування до проведення спільної екологічної інформаційної кампанії через додатковий друк банерів та їх розміщення в громадських місцях, на сіті-лайтах, білбордах тощо.

2. Започаткувати читання просвітницьких екологічних лекцій для донесення інформації суспільству про шкідливість використання пластику для здоров'я людини та охорони навколишнього середовища.

3. Започаткувати сезонні акції на яких заохочувати громадськість до висадження на цвинтарях природніх насаджень.

4. Залучити професійні та вищі навчальні заклади до впорядкування і озеленення закинутих могил.

5. Виділити місця для збору пластику на цвинтарях та у визначених місцях в населених пунктах.

Вдосконалення соціально-просвітницьких проектів «Літні реабілітаційні табори для дітей трудових мігрантів», «Веселі канікули з Богом» і розширення їх реалізації через збільшення числа учасників допоможе зменшити соціальну напругу в суспільстві, тому що дані реабілітаційні табори сприяють та подають оптимальні умови для саморозвитку й соціалізації дітей і молоді, батьки яких є трудовими мігрантами та перебувають за кордоном.

Реалізація екологічного проекту «Екологічне навернення для порятунку створіння» та розширення його горизонтів допомагає вирішувати не тільки

виключно проблему охорони навколишнього середовища, але й також сприяє формуванню в суспільстві свідомості відповідальності за створіння.

3.2 Розширення діяльності БФ «Карітас-Тернопіль» в реалізації проєктів «Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю в Україні» і «Соціальне таксі»

Однією з добродійних установ Архиепархіального управління є благодійний фонд «Карітас-Тернопіль», який був створений в 1994 році і в ньому на даний час в ньому працюють 30 осіб, а також є задіяні десятки волонтерів, які отримали кваліфікований вишкіл для праці з потребувачими. Благодійний фонд спрямовує свою діяльність, як реалізацію віри в практичній площині, на розвиток традицій добродійної діяльності та здійснює різноформатну соціальну роботу базуючись на християнських морально-етичних засадах. Головною метою діяльності соціальних служб Карітасу є найбільш потребувачі та соціально незахищені верстви населення незалежно від їхньої національної приналежності чи віросповідання [див. 2].

Впродовж 26 років діяльності фонду на теренах Тернопільської області багато потребувачих людей отримали як матеріальну, так і соціальну, духовну, психологічну та юридичну допомоги, які посприяли в покращенні їхнього життя. На даний момент «Карітас-Тернопіль» здійснює наступні соціально-просвітницькі проєкти [7, сс. 12-13]:

- Домашня опіка
- Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю в Україні
- Соціально-реабілітаційний центр для молоді, яка перебуває в складних життєвих обставинах
- Благодійна їдальня
- Підсобне господарство БФ «Карітас Тернопіль»
- Соціальне таксі
- Соціальне середовище для молоді з інвалідністю
- PRO_Милосердя

- Підвищення рівня соціальної відповідальності та участі громади на місцевому рівні
- Допомога дітям на відстані
- Гуманітарна допомога

Одним з пріоритетних напрямків праці в соціальній сфері БФ «Карітас Тернопіль» є проєкт «Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю в Україні». Він був розпочатий в 1999 році для оперативного реагування на різке збільшення числа безпритульних дітей та молоді, яке було зумовлене рядом факторів: погіршення соціально-економічного становища в країні, розпад багатьох сімей в більшості випадків спричинений алкоголізмом, наркоманією, безробіттям та новим явищем – трудовою міграцією. В 2001 році проєкт був реорганізований в «Кризовий центр допомоги вуличним дітям Карітас-Тернопіль» для того, щоб крім матеріальної допомоги діти мали можливість отримати ще також психологічну, педагогічну, медичну, а також юридичну підтримку. В 2006 році проєкт переходить у форму «Мобільна служба допомоги вуличним дітям», головною метою якого було віднаходження дітей та молоді, які з певних причин опинилися на вулиці, та надання їм різносторонньої допомоги з фінальним етапом – повернення в здоровий соціум. Від 2010 року БФ «Карітас Тернопіль» входить в загальноукраїнський проєкт «Мобільна робота з молоддю», який прагне не просто змінити життя людини, а запропонувати їй відповідну альтернативу в подоланні кризової ситуації та допомогти покращити своє життя самостійно. В 2019 році розпочинає діяти вдосконалений проєкт «Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю в Україні», який подає вже більш комплексну допомогу на різних рівнях, яка безпосередньо реалізується через участь в тематичних ініціативах, клубах, соціо-терапевтичній групі, арт-гуртках, наданні практичних навичок тощо [7, сс. 29-33]. В цьому проєкті є задіяно 4 осіб: координатор проєкту, психолог, соціальний педагог, соціальний працівник та волонтери.

Вдосконалити існуючий проєкт «Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю в Україні» є можливо в наступний спосіб:

1. На основі проведених проєктів та отриманого досвіду випрацювати комплекс заходів з надання соціально-педагогічної та психологічної допомоги для дітей та молоді, які попали в кризові ситуації.
2. Сформулювати перелік тематик та відповідних ініціатив через які діти, молодь могли б отримати навички необхідні в житті: безпечні умови проживання, харчування, гігієна, соціальне спілкування, професійна орієнтація, активізація до змін тощо.
3. Поглибити роль психолога та соціальний педагога, задіюючи їх до всіх напрямків діяльності даного проєкту.
4. Налагодити співпрацю з органами місцевого самоврядування для виділення додаткового фінансування для збільшення числа кваліфікованих людей – психолог, соціальний педагог, соціальний працівник. При залученні ще 3 осіб в реалізації цього пріоритетного проєкту ефективність його збільшиться на 75%.
5. Поглиблювати місцеві партнерства та співпрацю в розширенні діяльності даного проєкту, а також розвивати соціальні та соціально-культурні програми спільно з місцевою владою та громадськістю міста.

Проєкт «Соціальне таксі». Іншу важливу соціальну ініціативу, яку Архиепархіальне управління через свою благодійну структуру БФ «Карітас Тернопіль» нещодавно відкрило в 2018 році спільно з Тернопільською міською радою та Волонтерським лідерським рухом це є проєкт «Соціальне таксі» [7, сс. 44-46]; [пор. 43]. Метою даного проєкту є надання можливості транспортного перевезення на безоплатній основі наступним соціально незахищеним цільовим групам людей:

- Особи, які мають інвалідність та захворювання опорно-рухового апарату;
- Особи, які пересуваються за допомогою візків;
- Особи, які мають інвалідність зору I групи;
- Хворі особи та люди похилого віку, які мають обмежену здатність до пересування;

- Хворі особи, які є хворі на ниркову недостатність та перебувають на гемодіалізі.

Автомобіль, що перевозить людей, є обладнаний мікроліфтом-підйомником, і це дає можливість пасажиром плавно потрапити в салон, не піднімаючись з інвалідного візка. Мікроавтобус може одночасно здійснювати перевезення 4-5 осіб з інвалідністю. Маршрут перевезення здійснюється до різних важливих соціальних об'єктів міста:

- Медичні заклади: лікарні, амбулаторії, поліклініки, лабораторії, аптеки тощо;
- Різні установи органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування;
- Установи різних соціальних служб;
- Установи правоохоронних органів та судової влади тощо.

Функціонування проекту: Волонтерський лідерський рух зібрав кошти на придбання спецавтомобіля та передав благодійному фонду, Тернопільська міська рада з бюджету виділяє кошти кожного року на обслуговування та паливно-мастильні матеріали, а «Карітас Тернопіль» в свою чергу адмініструє даним проектом, через оператора, який приймає замовлення на перевезення та оплачує водієві заробітну плату.

Замовляється «соціальне таксі» тільки за попереднім записом через телефонний виклик на наступні номери:

- стаціонарний (0352) 52 36 84
- мобільний (098) 332 14 14

Графік роботи «соціального таксі»	
<i>Понеділок – П'ятниця</i>	09.00 – 17.00
<i>Субота – Неділя та релігійні свята</i>	вихідний

Вдосконалити діючий проект «Соціальне таксі» є можливо в наступний спосіб:

1. У зв'язку із збільшенням кількості запитів, які формуються на основі поширення інформації про даний соціальний, є необхідно зробити щоденними виїзди «соціального таксі».

Таблиця 3.3 – Порівняльна статистика кількості виїздів та числа пасажирів фактичних і згідно проєктної пропозиції

Фактичні перевезення в тиждень	Число пасажирів 1 поїздки	Загальне число пасажирів	Порівняльний відсоток
3 рази	10 – 15	30 – 45	100%
<i>Проектна пропозиція</i>			
6 разів	10 – 15	60 – 90	200%

Через забезпечення щоденного виїзду «соціального таксі» є можливо збільшити обслуговування людей з інвалідністю та інших соціально незахищених осіб на 200%.

2. В умовах формування через запис довгої черги (*три-чотири дні*) на послугу «соціального таксі» проєкт [в межах періоду січень-жовтень 2020 – кількість запитів зросла на 30%] і у зв'язку із великим числом людей з інвалідністю та іншими важкими захворюваннями, які проживають в обласному центрі м.Тернопіль, спільно з органами місцевого самоврядування придбати та запустити в рейс ще один автомобіль «соціального таксі».

3. Надати можливість для людей, які є соціально незахищені та потрапили в складні життєві обставини, отримати послугу «соціального таксі», щоб зробити перевезення:

- одиничні рейси – з лікарні після операції до місця проживання;
- одиничні рейси – до травмпункту чи з травмпункту до місця проживання;
- одиничні рейси – на перев'язку до лікарні і з лікарні до місця проживання.

4. Через засоби масової інформації повідомляти людей, а також регулярно проводити інструктаж працівникам закладів охорони здоров'я та інших життєво важливих соціальних служб про даний проєкт, щоб в разі потреби, працівники

могли спрямувати людей на можливість отримати на безоплатній основі послугу «соціального таксі».

Розширення діяльності БФ «Карітас-Тернопіль» в реалізації соціально значимих проєктів таких як «Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю в Україні» та «Соціальне таксі» у співпраці з державними органами самоврядування допоможе більш ефективніше управляти та адмініструвати ними, а це в свою чергу призведе до суттєвого покращення в ситуації щодо надання соціально-педагогічної та психологічної допомоги для дітей та молоді, які попали в кризові ситуації, як також полегшить і сприятиме розв'язанні проблеми доступності до усіх життєво необхідних соціальних послуг для людей з інвалідністю, із захворюваннями опорно-рухового апарату та іншими важкими хворобами.

3.3 Створення дитячого садочка з інклюзією «Пресвята родина»

Одним з нових пріоритетних проєктів Архиепархіального управління є створення, відкриття та діяльність дитячого садочка з інклюзією «Пресвята Родина». В Україні є багато дітей з особливими потребами, однак вони довгий час залишалися поза увагою держави. На даний час це питання набуло великої актуальності в суспільстві та потребує вирішення. Реагуючи на цей соціальний виклик, Церква прагне через діяльність дитячого садочку з інклюзією в м.Тернополі сприяти розв'язанні наступних соціальних проблем міста:

1. Нестача місць для дітей в дитячих садках в м.Тернопіль;
2. Можливість прийняття дітей з особливими потребами в дитячий садок, щоб вони мали можливість перебувати в здоровому соціумі. Через спільне перебування дітей з особливими потребами разом із іншими дітьми буде з однієї сторони подаватися стимул для розвитку, а з іншої – це буде виховання поваги та пошани до тих, які є слабші та потребують підтримки.
3. Через діяльність дитячого садка з інклюзією Архиепархіальне управління долучиться до державних та приватних інституцій в реалізації соціально-просвітницької та педагогічно-виховної роботи.

У м. Тернополі є 40 дитячих садків (36 дитячих садків, 4 дитячих садки при школах) і 1 приватний дитячий сад. Всього в цих установах 11114 дітей, 10010 – в дитячих садах і 1104 – в дитячих садах при школах. У 2018 році появилось багато дітей-інвалідів: розумово відсталі, фізично неповноцінні і ті, які відстають у розвитку. У Тернопільському районі є 1245 дітей дошкільного віку.

Як наслідок особливо гострою проблемою є *великі групи*, в яких налічується понад 38 дітей (при нормі – 18 дітей в групі). При народженні дитини батьки повинні негайно з'явитися в міську раду, щоб отримати місце в дитячому садку. Багато жителів сіл переїжджають до міста в пошуках роботи, до них приєднуються також біженці та їхні сім'ї, тому проблема з дитячими садками є особливо нагальною.

Іншою проблемою є необхідність надання допомоги дітям з обмеженими можливостями. На даний момент в м.Тернополі є тільки один дитячий садок, який можуть відвідувати такі діти. Є ще один дитячий садок інклюзивного типу, де є 4-5 дітей з обмеженими можливостями в групах, які набагато швидше інтегруються в суспільство, в спільну діяльність зі здоровими дітьми. Тому питання дитячого садка з інклюзією є дуже актуальне в тому числі і для дітей-інвалідів.

У 2015 році Архиепархіальне управління Тернопільсько-Зборівської архиепархії отримало в рамках державної реституції майна стару будівлю колишнього дитячого садка, яка знаходиться по вул. Паркова 12 в м.Тернополі. Згідно проєкту дане одноповерхове приміщення потрібно в більшій частині демонтувати, перебудувати, добудувати ще один поверх та облаштувати усім необхідним згідно державних норм для функціонування в ньому дитячого садочка з інклюзією на 2 групи, загальною кількістю 40 дітей, з яких 10 будуть інклюзивні діти.

Навесні 2019 року було розпочато демонтаж, реконструкцію та розширення приміщення, яке знаходиться по вул. Паркова 12, м.Тернопіль.

Будинок дитячого садка буде складатись з наступних приміщень:

- 1 поверх – 179,4 м²

- 2 поверх – 168,9 м²
- Підвал – 44,6 м²
- Технічний поверх – 40 м²
- Котельня – 13,2 м²

Разом – 446,1 м²

Подальше функціонування та фінансування проєкту: після завершення будівництва дитячого садочка з інклюзією інституція буде фінансуватися в наступний спосіб:

- Харчування дітей, комунальні послуги та заробітні плати вихователів, обслуговуючого персоналу будуть оплачуватися Тернопільською міською радою;
- Всі інші витрати по утриманні будівлі, поточні ремонти тощо буде оплачувати Архиепархіальне управління.
- Архиепархіальне управління на території БФ «Карітас-Тернопіль» 26 листопада 2020 року відкрило інклюзивний дитячий майданчик «Подаруй світло», специфіка якого це врахування особливостей як фізичного, так і психологічного розвитку дітей з інвалідністю. Діти з дитячого садка з інклюзивною формою навчання матимуть можливість влаштовувати піші переходи до цього дитячого майданчика.

Завдяки реалізації цього пріоритетного проєкту вдасться досягнути 2 важливі соціальні цілі:

1. У м.Тернополі буде створений дитячий садок з інклюзією «Пресвята Родина», де діти-інваліди зможуть перебувати разом з іншими дітьми.
2. Наявність закладу стане внеском Архиепархіального управління в соціальне служіння і поліпшення ситуації з освітою дітей дошкільного віку в м.Тернополі, а також дасть можливість, з однієї сторони, дітям-інвалідам більше інтегруватися в суспільство, а з іншої, сприятиме прояву доброти, милосердя, допомоги, співчуття у типових дітей.

3.4 Модель і практичні механізми партнерських відносин між Церквою і державою в реалізації соціально-просвітницьких проєктів

Жодна структура не може ефективно управляти та адмініструвати різними проєктами без доброї координації всередині себе самої, як рівно ж без діалогу та плідної співпраці з іншими структурами. Божа любов, яку людина відчуває в житті, це є насамперед особистий досвід, а також це є і спільнотна дія. Церква, базуючись на *принципі допоміжності*, в міру власної компетенції та ресурсних можливостей, завжди приймає активну участь у втіленні віри в практику життя через соціальне служіння (*дияконію*) для зменшення наслідків чи повному подоланні різних суспільних викликів, які загрожують окремій людині чи в загальному цілій спільноті (народу). Власними силами Архиепархіальне управління може лише в обмежений спосіб реагувати на різні актуальні соціальні та суспільні катаклізми. Для більш ефективнішої дії потрібна співпраця. Лише взаємна співдія Церкви і держави, включаючи інші суспільні інститути, може привести до досягнення поставленої мети. Фундаментом взаємодії та співпраці між різними інституціями є спільний кінцевий результат, який об'єднує всіх разом, це дбання про суспільство та про його «благо» і пошанування гідності кожної людини.

Співдію між Церквою та державними органами в реалізації різних соціально-просвітницьких проєктів можна будувати на основі трьох напрямних: *кооперація*, *координація* та *співпраця* [див. 20, сс. 82-83].

Кооперація – це є визначення та розподіл обов'язків, які кожна сторона має виконати для загальної справи;

Координація – в безпосередній близькості реалізації проєкту через ближчі робочі стосунки відбувається спільне планування та комунікація;

Співпраця – спільна заангажованість в координовану діяльність для вирішення тієї чи іншої соціальної проблеми. В співпраці відбувається спільна робота, керівництво, використання ресурсів, готовність на ризики, процес контролю та отримання результатів. Співпраця подає подвійну користь:

Перше, спільними зусиллями досягається більшого результату;

Друге, відбувається розвиток партнерства та здобувається досвід.

Церква, в конкретному випадку Архиепархіальне управління Тернопільсько-Зборівської архієпархії, в залежності від виявленої соціальної проблеми робить аналіз, які партнери з суспільства можуть принести найбільшу користь співпраці, і тоді налагоджує контакт та на основі відповідних нормативних актів приступає до кооперації, координації та співпраці. Потенційні партнери для реалізації пріоритетних соціально-просвітницьких проєктів можуть походити із трьох секторів:

- 1) державний сектор; 2) приватний сектор»; 3) громадські організації.

Таблиця 3.4 – Потенційні партнери для реалізації пріоритетних соціально-просвітницьких проєктів

Потенційні партнери			
№	<i>Державний сектор</i>	<i>Приватний сектор</i>	<i>Громадські організації</i>
1	Органи місцевого самоврядування	Підприємці	Асоціації
2	Комунальні служби	Фермери	Недержавні організації
3	Соціальні працівники	Комерційні організації	Молодіжні групи
5	Служба зайнятості	Інші	Спортивні команди
6	Заклади охорони здоров'я		Музиканти
7	Освітні заклади		Медіа
8	Інші заклади		Інші

На основі проведеного аналізу соціально-просвітницької діяльності Архиепархіального управління, а саме реалізації наступних проєктів: Стационарні «Літні реабілітаційні табори з дітьми трудових мігрантів», Денні літні табори «Веселі канікули з Богом» та «Екологічне навернення для порятунку створіння» приходимо до висновку, що взятий напрям для подолання сучасних викликів в суспільстві, зокрема в Тернопільській області, є правильний, однак його здійснення потребує розширення діяльності для досягнення позитивного ефекту. Це є можливе

лише за умови скоординованої співпраці Церкви і держави та інших суспільних інститутів.

Дієва співпраця Церкви і держави має будуватися на основі моделі партнерських відносин. Для цього є необхідно наново переглянути та розпрацювати практичні механізми взаємодії, уникаючи колізій чи в окремих положеннях спрощуючи процедури, чи надаючи компетенції на місцях органам місцевого самоврядування для прийняття по факту тих чи інших рішень, для спільної реалізації соціально-просвітницьких проєктів, які спрямовані для вирішення нагальних суспільних проблем.

Проведені в другому розділі дослідження соціально-просвітницької діяльності Архиепархіального управління відкривають нові напрямні ефективного управління та адміністрування в реалізації наступних важливих соціально-просвітницьких проєктів Церкви та держави, а саме:

1. Вдосконалення існуючих проєктів стаціонарні «Літні реабілітаційні табори для дітей трудових мігрантів», денні літні табори «Веселі канікули з Богом» та «Екологічне навернення для порятунку створіння»;
2. Розширення діяльності БФ «Карітас-Тернопіль» в реалізації проєктів «Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю в Україні» і «Соціальне таксі»
3. Створення дитячого садочка з інклюзією «Пресвята родина» в м. Тернопіль.

Ефективна реалізація цих пріоритетних соціально-просвітницьких проєктів у співпраці Церкви і держави зможе подати позитивний ефект для популяризації важливих соціально-значущих тем в народних масах, надасть набуття певних навичок в різних ділянках та сприятиме безпосередньо покращенню життя конкретних людей та загалом цілого суспільства.

РОЗДІЛ 4

ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

4.1 Організація процесу охорони праці при перебуванні дітей трудових мігрантів в Архиепархіальному дитячо-молодіжному Центрі

Архиепархіальне управління Тернопільсько-Зборівської архиепархії УГКЦ в с.Зарваниця, Теребовлянського району, Тернопільської області має у власності *Архиепархіальний дитячо-молодіжний Центр*. Даний Центр складається з трьох окремих будинків – кожний будинок складається з 6 блоків та поміщає всіх разом 156 осіб та однією трапезною, яка є розрахована на одноразове харчування на 160 сидячих місць.

Для безпечного перебування дітей трудових мігрантів на території *Архиепархіального дитячо-молодіжного Центру*, а також їх проживання в приміщеннях та харчування є розпрацьовані наступні правила та вимоги:

1. Визначеним компетентним колективом працівників МДЦ «Зарваниця» проведення попереднього огляду та приготування усіх житлових приміщень до проведення літніх стаціонарних реабілітаційних таборів: функціонування всіх агрегатів та механізмів в будинках (вікна, двері, ручки, функціонування рухомих елементів меблів, електричні вимикачі, подача електроенергії, води, природного газу, справність лічильників, вентиляція, в разі виявлення грибків – видалення їх, наявність усіх засобів протипожежної безпеки, перевірка функціонування сигнальних ламп сповіщення щодо евакуації з приміщення, маршрут евакуації, функціонування санітарних вузлів, систем зв'язку – телефон, інтернет тощо).
2. Попередній огляд та приготування трапезної і забезпечення її функціонування з дотриманням усіх вимог безпеки життєдіяльності та санітарно-гігієнічних і протиепідемічних норм.

3. Забезпечення вільного доступу усім службам та контролюючим органам на завершальну перевірку та надання дозволу для запуску життєдіяльності приміщень після зимового періоду.
4. Проведення інструктажу усім працівникам дитячих стаціонарних таборів, наголошення на відповідальності та попередження про можливі небезпеки з огляду набутого досвіду з проведення попередніх таборів.
5. Попереднє складення програми таборів та планування заїздів дітей.
6. Організування планового транспортування дітей до МДЦ «Зарваниця».
7. Призначення відповідальних осіб за кожний будинок.
8. Зустріч дітей та проведення інструктажу щодо техніки безпеки та правил поведінки в *Архиспархіальному дитячо-молодіжному Центрі*, поселення.
9. Окрема зустріч з учасниками табору та демонстрація усіх вузлів *Центру* і екскурсія по приміщеннях, прокладання маршрутів.
10. Наголошення на безпеці дорожнього руху: без дозволу старших не можна залишати *Центр* і виходити на проїжджу частину по якій може рухатися автотранспорт. Правила поведінки на вулиці та під час пішої ходи до Чудотворного Місця, футбольного поля, до лісу та співучого поля – відстань від *Центру* до даних об'єктів 1-2 км.
11. Наголошення про небезпеку побутового травматизму, попередження його та у разі виникнення нещасних випадків звернення до медперсоналу, який є постійно присутній під час проведення табору і надання першої медичної допомоги.
12. Наголошення учасникам на дотриманні гігієни, правильне використання санвузлів і т.д.
13. Інструктаж учасникам щодо правил поведінки в трапезній, а також під час прийняття їжі.
14. Наголошення на негайній комунікації відповідальному за табір з сторони учасників в разі виявлення будь-яких підозрілих речей, диму, вогню, запаху, речовин, незнайомих осіб тощо.
15. Наголошення учасникам на негайній комунікації з медперсоналом табору в разі виявлення погіршення стану здоров'я.

Архиєпархіальне управління ставить перед собою завдання не тільки ефективно провести стаціонарні «Літні реабілітаційні табори для дітей трудових мігрантів» та денні літні табори «Веселі канікули з Богом» чи інші подібного спрямування проєкти, але й подбати про безпечне перебування них дітей і працівників.

4.2 Організація оповіщення та своєчасного і достовірного інформування населення про загрозу та виникнення надзвичайних ситуацій

Архиєпархіальне управління Тернопільсько-Зборівської архиєпархії УГКЦ в МДЦ «Зарваниця» в разі виникнення надзвичайних ситуацій розпрацювало відповідний алгоритм дій та приготувало 2 місця укриття для збереження здоров'я і життя учасників стаціонарних «Літніх реабілітаційних таборів для дітей трудових мігрантів» та обслуговуючого персоналу. В часі проведення стаціонарних «Літніх реабілітаційних таборів для дітей трудових мігрантів» в МДЦ «Зарваниця», передбачено наступний алгоритм дій в разі виникнення надзвичайних ситуацій:

1. Наявність в *Архиєпархіальному дитячо-молодіжному Центрі* карти МДЦ «Зарваниця» з позначенням усіх об'єктів та визначенням маршруту для укриття в разі виникнення надзвичайної ситуації.
2. Проведення інструктажу усім працівникам дитячих стаціонарних таборів щодо їх подальших дій в разі виникнення надзвичайної ситуації.
3. Відпрацювання можливих дій та проходження визначеними маршрутами з працівниками дитячих стаціонарних таборів в разі виникнення надзвичайної ситуації.
4. Проведення інструктажу усім учасникам (дітям) дитячих стаціонарних таборів щодо їх подальших дій в разі виникнення надзвичайної ситуації.
5. Відпрацювання можливих дій та проходження визначеними маршрутами з учасниками (дітьми) дитячих стаціонарних таборів в разі виникнення надзвичайної ситуації.
6. Матеріальна база: наявність укриття – підземний перехід між Собором Зарваницької Матері Божої на Чудотворному Місці та Будинком Паломника №1. В

разі виникнення надзвичайної ситуації частина дітей відповідно через піший маршрут – 1 км – зможе добратися до підземного переходу, щоб там мати можливість певний час перебувати.

7. Інша частина дітей також відповідно через піший маршрут – 1 км – зможе добратися до підземної Церкви «Пресвятої Трійці» і в ній мати можливість певний час перебувати.

8. В разі виникнення надзвичайної ситуації забезпечення про оповіщення мають здійснювати керівник табору та аніматори.

9. Система оповіщення № 1 – традиційно використовуваний під час проведення стаціонарних «Літніх реабілітаційних таборів для дітей трудових мігрантів» в МДЦ «Зарваниця» *мікрофон*, який функціонує через колонку-динамік. Дана апаратура регулярно використовується, тому колонка-динамік має постійно заряджену батарею, яка автономно може працювати до 6 годин.

10. Система оповіщення № 2 – традиційно використовуваний під час проведення стаціонарних «Літніх реабілітаційних таборів для дітей трудових мігрантів» *свисток* за допомогою якого, в разі несправності системи оповіщення № 1, керівник табору скликає учасників та відповідно до попередньо пройдених визначених маршрутах по групах вони рухаються до місця укриття.

11. Система оповіщення № 3 – в разі виникнення надзвичайної ситуації вночі, керівник табору задіює системи оповіщення №1 або № 2 і, використовуючи ліхтарик або мобільний телефон, увімкнувши функцію «ліхтарик», подає сигнал учасникам і, відповідно попередньо будучи ознайомленими про дану дію, вони також вмикають власні мобільні телефони з функцією «ліхтарик», організовано виходять з приміщень та рухаються відповідно до попередньо пройдених визначених маршрутах до місця укриття.

12. У разі виникнення надзвичайної ситуації керівник табору та персонал беруть заздалегідь приготовані рюкзаки з їжею довгого зберігання, а медперсонал бере ліки, та всі разом з учасниками табору рухаються відповідно до попередньо пройдених визначених маршрутах до місця укриття.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Аналіз результатів дослідження дав підстави зробити такі висновки та отримати наступні пропозиції:

1. Соціальними проектами, а саме соціально-просвітницькими та педагогічно-виховними Церква займається від самого початку свого існування тому що їй ніколи не є байдуже людська особа, її життя, праця, відносини, соціальний захист, гідність і т.д., тобто її фізичний вимір, який є невід'ємною частиною духовного. Церква наголошувала і продовжує далі навчати, що в кожній матеріальній чи соціальній складовій діяльності суспільства завжди є присутня *моральна складова* – розуміння справедливих чи несправедливих людських стосунків – тому тут вона має право на висловлення позицій, які ґрунтуються на Божому Об'явленні (Біблія), Священному Переданні, а також на природньому праві. Крім того вчинки любові (*дияконія*), або сучасною мовою *соціальне служіння*, становить для Церкви не одну з форм діяльності, яку можна доручити комусь іншому, але належить до її суті і через них вона проявляє справжнє своє буття.

В модерну епоху практичний вимір *віри* отримав особливого наголошення через вимогу часу, а також випрацювання та кристалізація вчення «Соціальної доктрини Церкви» додало нового імпульсу для втілення в життя багатьох просвітницьких проектів, які допомогли людям в критичних обставинах життя та подали полегшення у різних вимірах суспільного устрою та відносин.

Багато вже є зроблено та втілено в реальність чимало важливих соціально-просвітницьких проектів, однак ритм життя рухається вперед і постійно зумовлює нові обставини та приносить інші виклики, на які потрібно реагувати. Існуючі та діючі проекти, які реалізує Архиепархіальне управління Тернопільсько-Зборівської архиепархії, можна і потрібно відповідно до отриманих результатів постійно аналізувати та вдосконалювати для отримання більш ефективного результату.

2. Як Церква, так і держава в реалізації соціально-просвітницької діяльності переслідують одну і ту ж саму мету – це дбання про суспільство та про його «благо» і пошанування гідності кожної людини.

3. Церква, в даному випадку Архиепархіальне управління Тернопільсько-Зборівської архиепархії, в реалізації пріоритетних соціально-просвітницьких проєктів таких як стаціонарні «Літні реабілітаційні табори для дітей трудових мігрантів», денні літні табори «Веселі канікули з Богом» та «Екологічне навернення для порятунку створіння» на основі *принципу допоміжності* шукає співпраці з державними органами для збільшення позитивного ефекту і як наслідок досягнення зменшення чи повного подолання конкретної соціальної проблеми, що турбує суспільство.

4. Під час здійснення соціально-просвітницької діяльності за співпраці Церкви і держави не раз виникають колізії чи бюрократичні перепони, які перешкоджають в ефективній реалізації важливих проєктів.

5. Дієва співпраця між Церквою і державою має будуватися на основі моделі партнерських відносин.

6. Для ефективної співпраці потрібно наново переглянути та розпрацювати практичні механізми взаємодії через спрощення процедур, уникнення колізій, надання компетенцій на місцях органам місцевого самоврядування і т.д.

7. На основі проведених досліджень є можливо формувати нові напрямні для більш ефективного управління та адміністрування в реалізації соціально-просвітницьких проєктів Церкви та держави, а саме:

- а) Вдосконалення існуючих проєктів стаціонарні «Літні реабілітаційні табори для дітей трудових мігрантів», денні літні табори «Веселі канікули з Богом» та «Екологічне навернення для порятунку створіння».
- б) Розширення діяльності БФ «Карітас-Тернопіль» в реалізації важливих і пріоритетних соціально-просвітницьких проєктів:
 - «Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю в Україні»;
 - «Соціальне таксі».

в) Новою формою соціального служіння Церкви буде створення і діяльність дитячого садочка з інклюзією «Пресвята родина» в м.Тернопіль, завданням якого буде покращення ситуації з місцями та освітою дітей дошкільного віку в місті, а також надання можливості дітям-інвалідам ходити в дошкільний заклад та перебувати разом із типовими дітьми в здоровому соціумі.

Завдяки спільній скоординованій інтервенції Церкви і держави та інших суспільних інститутів в реагуванні на нагальні проблеми у житті суспільства є значно більше шансів досягнути успіх в зменшенні чи повному подоланні тієї чи іншої соціальної проблеми.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Барщевський Т. Вступ до біблійних наук. Львів : Свічадо, 2006. – 124 с.
2. Благодійний фонд «Карітас України». Джерело доступу: <http://caritas.ua/karitas-v-ukrayini/>
3. Благодійний фонд Шпиталь імені Митрополита Андрея Шептицького. Історія та розвиток. Джерело доступу: <http://spital.org.ua/pro-nas/istoriia-ta-rozvytok>
4. Боруцький С. Держава. Церква. Людина : державно-церковні та міжконфесійні відносини у дзеркалі сучасності, 1992-2002 рр. Львів : Афіша, 2003. – 497 с.
5. Виховання мирян до суспільно-політичного життя / Комісія УГКЦ «Справедливість і мир». Львів : Свічадо, 2014. – 34 с.
6. Волинець О.О. Гетьманчук М.П. Ржиський Л.П. Українська Греко-Католицька Церква і держава : Теорія та практика взаємодії. Львів : Львівська політехніка, 2007. – 42-43.45.59.203-204.205-210.232 сс.
7. До 25-річчя Тернопільського благодійного фонду «Карітас». Тернопіль 2019. – 12-13.29-33.44-46 сс.
8. Духовні реколекції «З нами Бог» у час великого посту: 12 онлайн зустрічей про віру, надію, любов, добро та молитву. Джерело доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=HD7A9qugwNM>
9. Екобюро УГКЦ наголошує на шкідливості пластмасових квітів та вінків для здоров'я та природи. Джерело доступу: <https://ugcc.kiev.ua/blog/ekobyuro-uhkts-naholoshuje-na-shkidlyvosti-plastmasovyh-kvitiv-ta-vinkiv-dlya-zdorovya-ta-pryrody/>
10. Еміграція українців: чи можна порахувати тих, хто виїхав на заробітки та постійне проживання. Джерело доступу: <http://nrcu.gov.ua/news.html?newsID=91521>

11. За рік населення Тернопільщини скоротилось на 7 тис людей. Джерело доступу: <https://terminovo.te.ua/news/23782/>
12. Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1991. Джерело доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text>
13. Зцілюючи рани. Психолого-педагогічний супровід дітей трудових мігрантів. Львів : Свічадо, 2014. – 7.57-359 сс.
14. Катехизм Української Греко-Католицької Церкви «Христос – наша Пасха» / Синод Української Греко-Католицької Церкви. Львів : Свічадо, 2011. – 275-276.278.280.295.332-333 сс.
15. Кінця-краю не видно: трудова міграція з України може сповільнитися, проте, швидше за все, триватиме. Джерело доступу: <https://voxukraine.org/uk/kintsyay-krayu-ne-vidno-trudova-migratsiya-z-ukrayini-mozhe-spovilnitisya-prote-shvidshe-za-vse-trivatime/>
16. Кодекс канонів Східних Церков : проголошений Іваном Павлом II : авторизований переклад / З латинської мови переклав Йосиф Кобів. Рим : ОО. Василян, 1993. – 163-165 сс.
17. Комісія УГКЦ у справах душпастирства та охорони здоров'я. Історія Боротьби УГКЦ проти пияцтва. Джерело доступу: <http://zdorovia.ugcc.org.ua/istoriya-borotby-uhkts-proty-pyyatstva/>
18. Компендіум соціальної доктрини Церкви / Папська рада «Справедливість і мир»; загальна редакція : Леся Коваленко; переклад : Ольга Живиця. Київ : Кайрос, 2008. – 51-52.123-124 сс.
19. Кудасевич Й. Богословсько-практичне введення до Святого Письма. Львів : Свічадо, 1994. – 24 с.
20. Любов'ю служіть один одному. Посібник для організації соціального служіння у парафіях / МБФ Карітас України. Львів : Логос, 2017. – 22.31-33.38-39.82-83.218.232-237.249.314 сс.
21. Маринович М. 29 липня вшановують 155-річчя митрополита УГКЦ Андрея Шептицького. Чи був глава церкви політиком? Джерело доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/andrey-sheptytsyy/30754511.html>

22. Міграція в Україні 2019. Цифри і факти. Фонд розвитку МОМ. – 4.8 сс.
Джерело доступу: https://iom.org.ua/sites/default/files/iom-ukraine_facts-ukr_2019.pdf
23. Народний рух. Головні цифри про еміграцію українців за останні 20 років.
Джерело доступу: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/emigraciya-ukrajinciv-cikavi-fakti-i-cifri-statistika-oon-novini-ukrajini-50067302.html>
24. Нейхауз Р.Д. Бизнес и Евангелие. Москва : Вера и мысль, 1994. – 279 с.
Джерело доступу: http://yakov.works/libr_min/14_n/eh/aus_3.html#36
25. Новий Завіт, переклад : Іван Хоменко / Комісія у справах катехизації УГКЦ.
Львів : Свічадо, 2014. – 314 с.
26. Онлайн марафон духовно-психологічної підтримки. 6 відеороликів з міні лекцією психолога, духівника. Джерело доступу:
<https://www.youtube.com/watch?v=L4OW7Y2aN6o>
27. Останній вимкне світло: Якими є реальні масштаби трудової міграції з України до ЄС. Джерело доступу: <https://www.epravda.com.ua/publications/2020/02/11/656895/>
28. Папа Венедикт XVI. Deus caritas est. – 15.16.18.25 нн. Джерело доступу:
http://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/encyclicals/documents/hf_ben-xvi_enc_20051225_deus-caritas-est.html
29. Папа Іван Павло II. Novo Millennio Ineunte, – 50 н. Джерело доступу:
http://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/apost_letters/2001/documents/hf_jp-ii_apl_20010106_novo-millennio-ineunte.html
30. Папа Іван Павло II. Redemptor hominis. Джерело доступу: <http://katekhytyka-6.blogspot.com/2017/12/redemptor-gominis-1979.html>
31. Папа Іван Павло II. Sollicitudo Rei Socialis. Джерело доступу:
http://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_30121987_sollicitudo-rei-socialis.html
32. Папа Лев XIII. Rerum novarum. – 23 н. Джерело доступу:
<http://irs.ucu.edu.ua/dzherela/sotsialni-entsikliki/lev-xiii-rerum-novarum-1891/>
33. Папа Павло VI. Gaudium et spes. – 27 н. Джерело доступу:

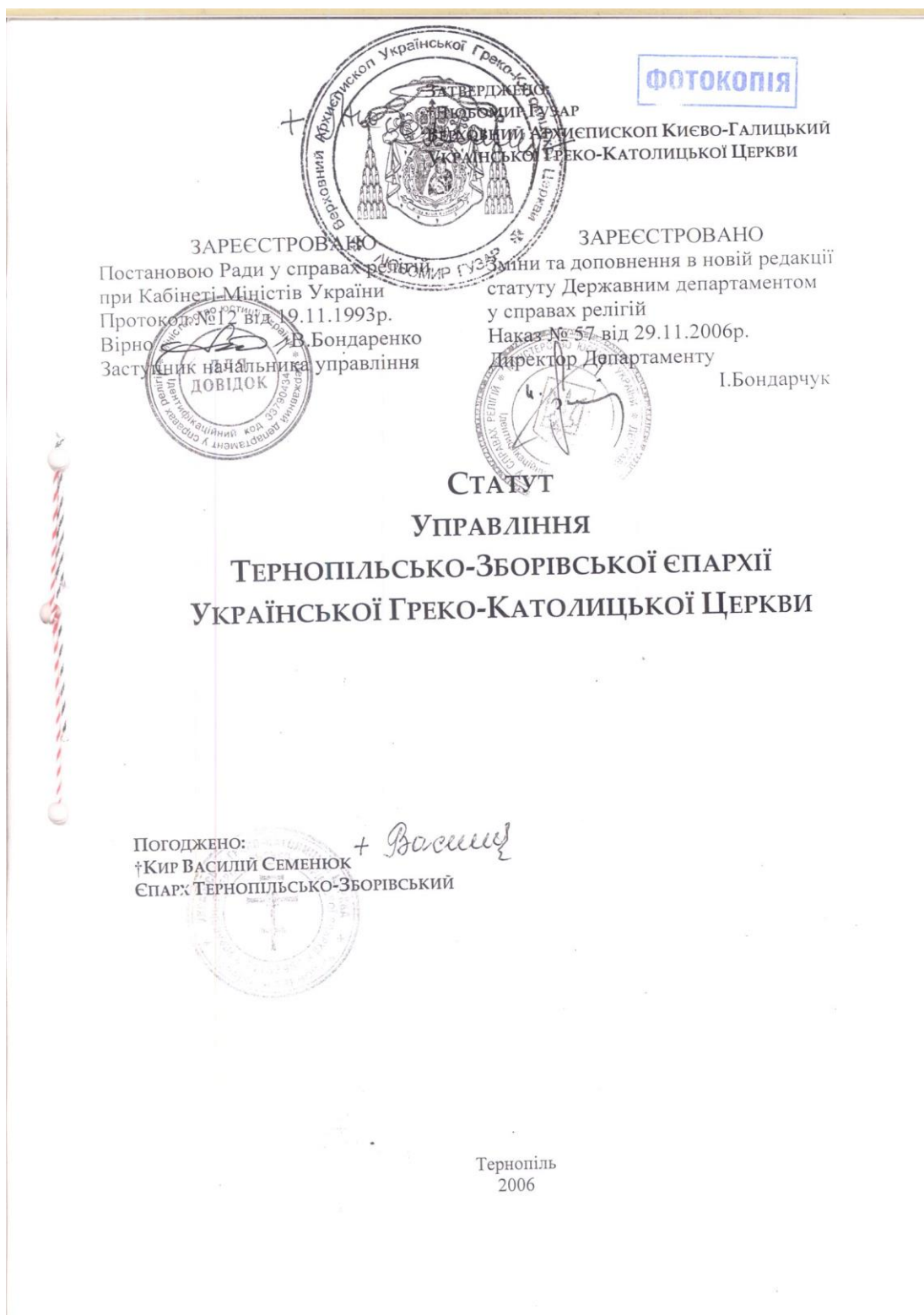
- https://issuu.com/svichado.ua/docs/dokumenty_druoho_vat_soboru_demo
34. Папа Павло VI. Lumen gentium. – 31 н. Джерело доступу: http://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19641121_lumen-gentium_it.html
35. Папа Пій XI. Quadragesimo anno. Джерело доступу: http://www.vatican.va/content/pius-xi/it/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_19310515_quadragesimo-anno.html
36. Папа Франциск. Udienza generale. Aula Paolo VI Mercoledì, 21 agosto 2019. Catechesi sugli Atti degli Apostoli: 6. «Fra loro tutto era comune» (At 4,32). La comunione integrale nella comunità dei credenti. Джерело доступу: https://www.novena.it/catechesi_atti_degli_apostoli/atti06.htm
37. Папа Франциск. Lumen Fidei. – 51 н. Джерело доступу: http://www.vatican.va/content/francesco/it/encyclicals/documents/papa-francesco_20130629_enciclica-lumen-fidei.html
38. Постанови синоду єпископів УГКЦ від 13.09.2016 Джерело доступу: http://ugcc.ua/official/official-documents/postanovy_patriarshoho_synodu/postanovi_sinodu_yepiskop%D1%96v_ugkts_2016_roku_77519.html
39. Рішення архиєпархіального собору «Еміграція, поселення та глобальна єдність УГКЦ», Зарваниця 27.02.2020. Джерело доступу: <http://www.tze.org.ua/reportazhi/3565>
40. Сапеляк О. Аналіз конкретних обставин життя українців (греко-католиків) в сучасній Україні : Документи Єпархіальних Соборів УГКЦ 1988-2001. Львів : Афіша 2003. – 421 с.
41. Святе Письмо Старого та Нового Завіту, переклад : Іван Хоменко. Жовква : Місіонер, 2007.
42. Семенюк Т. Хто кому розкольник, а хто кому місіонер? Питання, які звучать досі. Джерело доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2544450-derzava-i-cerkva-konflikt-interesiv-i-ci-moze-buti-spilna-meta.html>

43. Соціальне таксі Тернополя надає послуги з перевезення хворих, які перебувають на гемодіалізі. Джерело доступу: <https://ternopilcity.gov.ua/news/38543.html>
44. Соціально-педагогічна та психологічна роботи з дітьми трудових мігрантів. Харків 2008. – 20-22 сс.
45. Українська міграція в умовах глобальних і національних викликів ХХІ століття: наукове видання / наук. ред. У.Я. Садова. Львів, 2019. – 19 с.
46. Фірман В. Розвиваємо благородні ідеї митрополита Шептицького. Джерело доступу: https://risu.ua/o-volodimir-firman-rozvivayemo-blagorodni-ideji-mitropolita-sheptickogo_n92140
47. Шафран В. Купуючи пластмасові квіти та вінки, людина грішить. Джерело доступу: <http://www.tze.org.ua/reportazhi/1631>
48. Шептицький А. Церква і суспільне питання. Книга 1. Том II. Життя і діяльність. Документи і матеріали 1899-1944. Львів : Місіонер, 1998. – 57.534 сс.
49. Sichkaryk I. Corpo (swma) come punto focale nell'insegnamento paolino. Ricerca esegetica e teologico-biblica. Roma : Gregorian&Biblical Press, 2011.
50. Січкарик І. «Біблійний вимір здоров'я» в Душпастирство ВІЛ-інфікованих та хворих на СНІД / Комісія УГКЦ у справах душпастирства охорони здоров'я. Тернопіль 2014. – 67-110 сс.
51. Коментар Апостола на 24-ту Неділю після Зіслання Святого Духа (Еф 2,14-22): Коментарі до недільного Апостола / Патріарша Катехитична Комісія УГКЦ / упор. о. Т. Барщевський. Львів : Свічадо 2017. – 196-202 сс.
52. Коментар Апостола на 25-ту Неділю після Зіслання Святого Духа (Еф 4,1-6): Коментарі до недільного Апостола / Патріарша Катехитична Комісія УГКЦ / упор. о. Т. Барщевський. Львів : Свічадо 2017. – 203-209 сс.
53. Коментар Апостола на Неділю про Блудного Сина (1Кор 6,12-20): Коментарі до недільного Апостола / Патріарша Катехитична Комісія УГКЦ / упор. о. Т. Барщевський. Львів : Свічадо 2017. – 274-280 сс.

ДОДАТКИ

Додаток А

Статут Управління Тернопільсько-Зборівської єпархії УГКЦ – 1 сторінка



Статут Управління Тернопільсько-Зборівської єпархії УГКЦ – 2 сторінка

ПРЕАМБУЛА

Арт. 1. Управління Тернопільсько-Зборівської єпархії Української Греко-Католицької Церкви, що також носить назву Тернопільсько-Зборівська єпархія Української Греко-Католицької Церкви (дана установа, згідно традиції Церкви, *Кодексу Канонів Східних Церков* та інших Партикулярних церковно-правових впроваджень може мати ще такі назви: *Єпархіальна Курія, Консисторія, Канцелярія*), створено згідно канн. 85 § 1 та 177 § 2 *Кодексу Канонів Східних Церков* (офіційний законодавчий орган для усіх Східних Католицьких Церков, проголошений Блаженної пам'яті Святішим отцем ІВАНОМ ПАВЛОМ II 18 жовтня 1990 року Божого. Повні тексти канонів в українській та латинській мовах знаходяться у збірці законів під назвою: *Кодекс Канонів Східних Церков*, Видавництво оо. Василіян, Рим 1993) (далі *ККСЦ*), та згідно рішення Синоду Єпископів Української Греко-Католицької Церкви, що проходив у днях 16-21 липня 2000 року на теренах Тернопільської області у місті Бучачі, та згідно Декрету Кир Любомира Гузара єпископа-помічника КАРДИНАЛА МИРОСЛАВА ІВАНА ЛЮБАЧІВСЬКОГО Глави Української Греко-Католицької Церкви Вих. № Р 2000/892 від 12 жовтня 2000 року.

І. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Арт. 2. Управління Тернопільсько-Зборівської єпархії Української Греко-Католицької Церкви (далі Єпархія) є неприбутковою релігійною організацією, метою якої є задоволення релігійних потреб вірних греко-католицького віровизнання і поширення правди віри та вчення Вселенської Христової Церкви.

Арт. 3 - § 1. Єпархія створена згідно рішення Синоду Єпископів Української Греко-Католицької Церкви від 16-20 липня 2000 року та Декрету Кир Любомира Гузара єпископа-помічника КАРДИНАЛА МИРОСЛАВА ІВАНА ЛЮБАЧІВСЬКОГО Глави Української Греко-Католицької Церкви Вих. № Р 2000/892 від 12 жовтня 2000 року і є складовою частиною Української Греко-Католицької Церкви,

§ 2. Єпархія є правонаступником прав і обов'язків Тернопільської єпархії Української Греко-Католицької Церкви, а також частини Зборівської єпархії Української Греко-Католицької Церкви, що адміністративно належить до території Тернопільської області.

Арт. 4. Єпархія у своїй діяльності керується:

- Чинним законодавством України;
- Святим Письмом та Священним Переданням;

Статут Управління Тернопільсько-Зборівської єпархії УГКЦ – 3 сторінка

- Постановами Вселенських Соборів;
- Постановами Вселенського Архидієєса;
- *ККСЦ*;
- Статутом Української Греко-Католицької Церкви;
- Постановами Синодів та Соборів Української Греко-Католицької Церкви;
- Статутом Управління Тернопільсько-Зборівської єпархії Української Греко-Католицької Церкви (далі Статут);
- указами, декретами, грамотами та іншими розпорядчими документами Єпископа Тернопільсько-Зборівської єпархії Української Греко-Католицької Церкви та вищих ієрархів Української Греко-Католицької Церкви.

Арт. 5 - § 1. Юрисдикція Єпархії поширюється на місто Тернопіль та райони: Тернопільський, Тереховлянський, Зборівський, Кременецький, Козівський, Бережанський, Збарзький, Ланівський, Шумський, Підволочиський.

§ 2. Також згідно рішення Синоду Єпископів Української Греко-Католицької Церкви від 29 вересня 2003 року, юрисдикція Єпархії розширилась на територію міста Хмельницький та райони: Хмельницький, Вінковецький, Волоцький, Гороцький, Білогірський, Деражнянський, Дунаєцький, Ізяславський, Кам'янець-Подільський, Красилівський, Летичівський, Новоушицький, Полонський, Славутський, Старокостянтинівський, Старосинявський, Теофіпольський, Чемеровецький, Шепетівський, Ярмолинський Хмельницької області

Арт. 6. Єпархія знаходиться за юридичною адресою: м. Тернопіль 46001, вул. Січових Стрільців 6 а.

Арт. 7. Єпархія набуває прав юридичної особи з моменту реєстрації Статуту відповідним державним органом.

II. МАЙНО ТА КОШТИ ЄПАРХІЇ

Арт. 8. Єпархія володіє, користується і розпоряджається майном, яке належить їй на праві власності.

Арт. 9. Майно Єпархії становлять основні фонди та обігові кошти, а також інші цінності, вартість яких відображається у самостійному балансі.

Статут Управління Тернопільсько-Зборівської єпархії УГКЦ – 6 сторінка

- сільсько-господарські та інші підприємства, з правами юридичних осіб або без таких прав;
- засновувати та утримувати добродійні заклади, притулки, інтернати, лікарні, тощо з правами юридичних осіб або без таких прав;
 - будувати культові та інші будівлі, споруди та інші об'єкти цивільного призначення;
 - проводити реставрацію і ремонт культових будівель – пам'яток історії та культури, з додержанням встановлених правил охорони і використання пам'яток історії та культури;
 - засновувати і утримувати доступні місця богослужінь або релігійних зібрань, а також місць паломництва;
 - проводити безперешкодно богослужіння, релігійні обряди, церемонії, процесії в культових будівлях і на прилеглий території, у місцях паломництва, установах релігійних організацій, на кладовищах, в місцях окремих поховань і крематоріях, квартирах і будинках громадян, а також в установах, організаціях та підприємствах за ініціативою трудових колективів і за згодою адміністрації; в лікарнях, госпіталах, будинках для перестарілих та інвалідів, місцях відбування покарання (за проханням громадян, що знаходяться в них або за ініціативою єпархіального Єпископа); адміністрація зазначених установ повинна сприяти цьому, беручи участь у визначенні часу та інших умов проведення богослужіння, обряду або церемонії;
 - виготовляти, експортувати, імпортувати і розповсюджувати предмети релігійного призначення, релігійну літературу та інші матеріали релігійного змісту;
 - засновувати підприємства для випуску богослужбової літератури і виробництва предметів культового призначення;
 - засновувати товариства, братства, асоціації, інші об'єднання вірних для здійснення добродійництва, вивчення та розповсюдження релігійної літератури та іншої культурно-освітницької діяльності;
 - здійснювати добродійну діяльність і милосердя як самостійно, так і через громадські фонди;
 - встановлювати і підтримувати міжнародні зв'язки та прямі особисті контакти, включаючи виїзд за кордон для паломницької участі у зборах та релігійних заходах;
 - приймати на роботу громадян, умови праці яких встановлюються за угодою між Єпархією і працівником та визначаються трудовим договором, який укладається в

Статут Управління Тернопільсько-Зборівської єпархії УГКЦ – 9 сторінка

- розпоряджатися майном та кредитами Єпархії;
- укладати всі необхідні договори, угоди, контракти, тощо;
- видавати доручення для представлення інтересів Єпархії в суді, господарському суді, в інших установах, організаціях, підприємствах в Україні та за її межами;
- представляти інтереси Єпархії в усіх державних, приватних, колективних, громадських установах та з приватними особами в Україні та за її межами;
- здійснювати всі інші методи та дії для виконання завдань окреслених Статутом, що буде забезпечувати відстоювання інтересів Єпархії.

Арт. 30. У випадку смерті, зречення, перенесення, позбавлення прав єпархіального Єпископа або інших не регульованих Статутом питань, діють положення відповідно до канн. 219-233 *ККСЦ* та Статуту Української Греко-Католицької Церкви.

Арт. 31. Єпархіальному Єпископу допомагають у керівництві Єпархії такі органи:

- Єпархіальний собор, що скликається за ініціативою єпархіального Єпископа;
- Єпархіальна Курія, до якої входять: Протосинкел, Синкели, судовий Вікарій, єпархіальний економ, рада з економічних питань, канцлер, єпархіальні судді, промотор справедливості, захисник вузла, нотарі та інші особи, яких єпархіальний Єпископ добирає для належного виконання урядів Єпархіальної Курії;
- Пресвітерська рада та Колегія єпархіальних радників;
- Душпастирська рада;
- Декани (Протопресвітери).

Арт. 32. Усі призначення надаються Декретами єпархіального Єпископа і здійснюють свою діяльність відповідно до *ККСЦ*, цього Статуту та затвердженими єпархіальним Єпископом посадовими інструкціями.

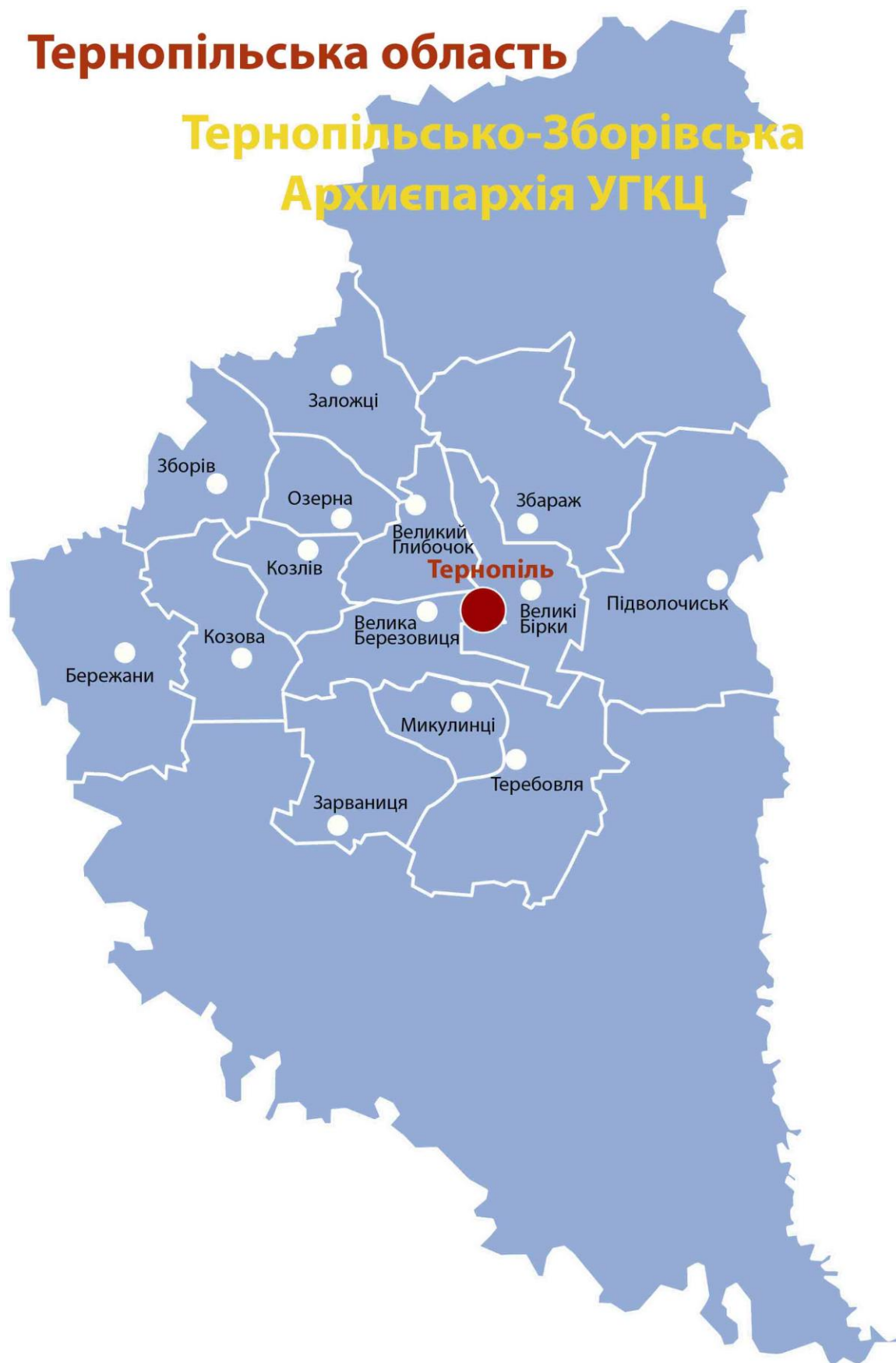
V. КОНТРОЛЬ ДІЯЛЬНОСТІ ЄПАРХІЇ

Арт. 33. Для перевірки усіх майнових доходів, витрат та налагодження доброго управління церковним майном парафій та інших юридичних осіб на території Єпархії, що не вилучені з-під влади єпархіального Єпископа, може бути створена ревізійна комісія. До її складу входять особи з працівників Єпархіальної Курії (**Арт. 31** Статуту), яких вибирає і затверджує єпархіальний Єпископ, але так, щоб принаймні дві особи були з економічної сфери діяльності Єпархії.

Карта Тернопільсько-Зборівської архієпархії УГКЦ

Тернопільська область

Тернопільсько-Зборівська Архієпархія УГКЦ



Таблиця В.1 – Країни працевлаштування українських мігрантів, тисяч осіб

	Обстеження робочої сили (LFS)		Дані країни-партнера**	
	2012	2017	2012	2017
	Колишній СРСР			
Білорусь	21	22	Дані відсутні	Дані відсутні
Казахстан	Дані відсутні	Дані відсутні	Дані відсутні	Дані відсутні
Росія	510	343	Дані відсутні	346**
	Країни ЄС			
Чехія	152	123	103	116
Німеччина	28	10	112	118
Італія	156	147	225	235
Польща	169	507	122	451
Португалія	21	21	44	32
Іспанія	53	Дані відсутні	78	89
Загалом у ЄС			779	1 177
	Інші			
Ізраїль	Дані відсутні	14	Дані відсутні	Дані відсутні
США	Дані відсутні	23	Дані відсутні	Дані відсутні
Інші країни*	70	93		
Разом	1 182	1 303		
* — Різниця між загальною кількістю та переліченими країнами. Дані обстеження робочої сили включають США, Ізраїль за 2012 рік, Іспанію за 2017 рік				
** — Дані щодо ЄС отримано з Євростату, дані щодо Росії — з Росстату				

Банер Екобюро УГКЦ

ЦЕРКВА ЗАКЛИКАЄ:
НА КЛАДОВИЩІ НЕ МІСЦЕ ПЛАСТМАСОВИМ КВІТАМ ТА ВІНКАМ!



ШТУЧНІ КВІТИ ТА ВІНКИ – ЦЕ:

- **ЗАГРОЗА ДЛЯ ЗДОРОВ'Я, ЖИТТЯ ТА ДОВКІЛЛЯ!**
Чим більше пластикового сміття (штучних квітів) ви принесете на цвинтар чи на похорон – тим більше людей захворіють на рак, алергію та інші важкі хвороби.
- **ВИЯВ НЕПОШАНИ ДО ПОМЕРЛИХ!**
Хто справді прагне облагородити могилку, потrudиться посадити живі квіти і ця праця буде виявом поваги і справжньої любові до померлих.

Вшановуючи померлих – не нашкодьмо живим!

ПРИНЕСІТЬ ПОМЕРЛИМ МОЛИТВУ, А НЕ СМІТТЯ!

Банер виготовлено з ініціативи Бюро УГКЦ з питань екології ☎ 097 983 16 80
www.ecoburougcc.org.ua

Листівка Екобюро УГКЦ – передній вигляд

УВАГА! НЕБЕЗПЕКА! Пластикові квіти та вінки!
Правда про пластикові квіти, яку слід знати кожному!

Пластикові квіти та вінки – це:

- ☛ смертоносна отрута – токсичні речовини, які виділяються в повітря при їх спалюванні, а це ніщо інше як:
 - отрусна земля, повітря та вода;
 - різні захворювання, серед яких онкологічні, спровоковані шкідливими речовинами (діоксинами);
- ☛ сотні, а то й тисячі тонн пластмаси, яка потрапляє на смітники і століттями розкладається;
- ☛ атрибутика, яка по суті немає нічого спільного з вшануванням померлих;
- ☛ гроші на вітер і марнування природних ресурсів.

ЦЕРКВА ЗАКЛИКАЄ
 відмовитись від шкідливої практики пластмасових квітів та вінків!

Купуючи пластмасові квіти і вінки, людина грішить проти ближнього, природи і Бога:

- Порушує заповідь «Не вбий»;
- Загрожує здоров'ю та життю ближніх;
- Грішить проти Теорія, завдаючи шкоди Його створінню;
- Чинить екологічний гріх, який кричить до неба (Іван Павло II);
- Бажаючи вшанувати померлих, шкодить живим.

БЮРО УГКЦ З ПИТАНЬ ЕКОЛОГІЇ, вул. Гербарська, 22, м. Івано-Франківськ, 76019, Україна
 тел.: +38 0342 74 54 99, +38 997 963 16 95, e-mail: ekoburougcc@ukr.net http://ecoburougcc.org.ua

Прагнемо йти в Європу? Зробимо перший крок – відмовося від пластмасової церковної атрибутики!

Листівка Екобюро УГКЦ – задній вигляд

Альтернатива насправді є: ЖИВА МОЛИТВА і ЖИВІ КВІТИ

На суму, за яку Ви могли придбати яскраву, позбавлену будь-якого естетичного смаку атрибутику, Ви легко зможете купити кущики живих квітів, які з любов'ю власноруч висадите на могилці;

А що ж робити, якщо Ви далеко і не маєте можливості доглядати за живими квітами?

І тут вихід теж є і він чудовий!
 Віддайте грошовий еквівалент потребуючим (бідним) як пожертву за Ваших померлих.
 Їхня вдячність й молитва та Ваш жест милосердя стануть найкращими і найприємнішими квітами для Ваших померлих!

• Принесіть померлим молитву, а не сміття! •

Власні джерела: Sichkaryk I. *Corpo (swma) come punto focale nell'insegnamento paolino. Ricerca esegetica e teologico-biblica.* Roma : Gregorian&Biblical Press, 2011.

– титульна сторінка.



Продовження додатку Е

Власні джерела: Sichkaryk I. *Corpo (swma) come punto focale nell'insegnamento paolino. Ricerca esegetica e teologico-biblica.* Roma : Gregorian&Biblical Press, 2011.

– 1 сторінка.

IVAN SICHKARYK

CORPO (ΣΩΜΑ)
COME PUNTO FOCALE
NELL'INSEGNAMENTO PAOLINO
RICERCA ESEGETICA E TEOLOGICA-BIBLICA



EDITRICE PONTIFICIA UNIVERSITÀ GREGORIANA
ROMA 2011

Продовження додатку Е

Власні джерела: Sichkaryk I. Corpo (swma) come punto focale nell'insegnamento paolino. Ricerca esegetica e teologico-biblica. Roma : Gregorian&Biblical Press, 2011.

– 2 сторінка.

Vidimus et approbamus ad normam Statutorum Universitatis

Romae, ex Pontificia Universitate Gregoriana
Die 15 mensis Junii anni 2010

PROF. UGO VANNI
REV. P. SCOTT BRODEUR

© 2011 Gregorian & Biblical Press
Piazza della Pilotta, 35 00187 - Roma
books@biblicum.com - www.gbpress.net

ISBN 978-88-7839-196-3

Власні джерела: Січкарик І. «Біблійний вимір здоров'я» в Душпастирство ВІЛ-інфікованих та хворих на СНІД / Комісія УГКЦ у справах душпастирства охорони здоров'я. Тернопіль 2014. – 67-110 сс. – титульна сторінка.



Продовження додатку Ж

Власні джерела: Січкарик І. «Біблійний вимір здоров'я» в Душпастирство ВІЛ-інфікованих та хворих на СНІД / Комісія УГКЦ у справах душпастирства охорони здоров'я. Тернопіль 2014. – 67-110 сс. – 1 сторінка.

лікар, магістр медицини Леся Остап'юк
о. д-р. Сергій Олійнічук
о. д-р. Андрій Логін
о. д-р Іван Січкарик

**ДУШПАСТИРСТВО
ВІЛ-ІНФІКОВАНИХ
ТА ХВОРИХ НА СНІД**

Тернопіль • 2014

Власні джерела: Січкарик І. «Біблійний вимір здоров'я» в Душпастирство ВІЛ-інфікованих та хворих на СНІД / Комісія УГКЦ у справах душпастирства охорони здоров'я. Тернопіль 2014. – 67-110 сс. – 2 сторінка.

Комісія УГКЦ у справах душпастирства охорони здоров'я.
Душпастирство ВІЛ-інфікованих та хворих на СНІД. – Тернопіль:
ПП Старух С.Є., 2014 - 119 с.

Посібник є другим виданням із серії «Бібліотека медичного капелана». Призначений допомогти душпастирям – медичним капеланам, а також парафіяльним священикам, у їхньому служінні ВІЛ-інфікованим і хворим на СНІД, а також поінформувати про методи протидії поширенню цієї проблеми. Книга вміщає:

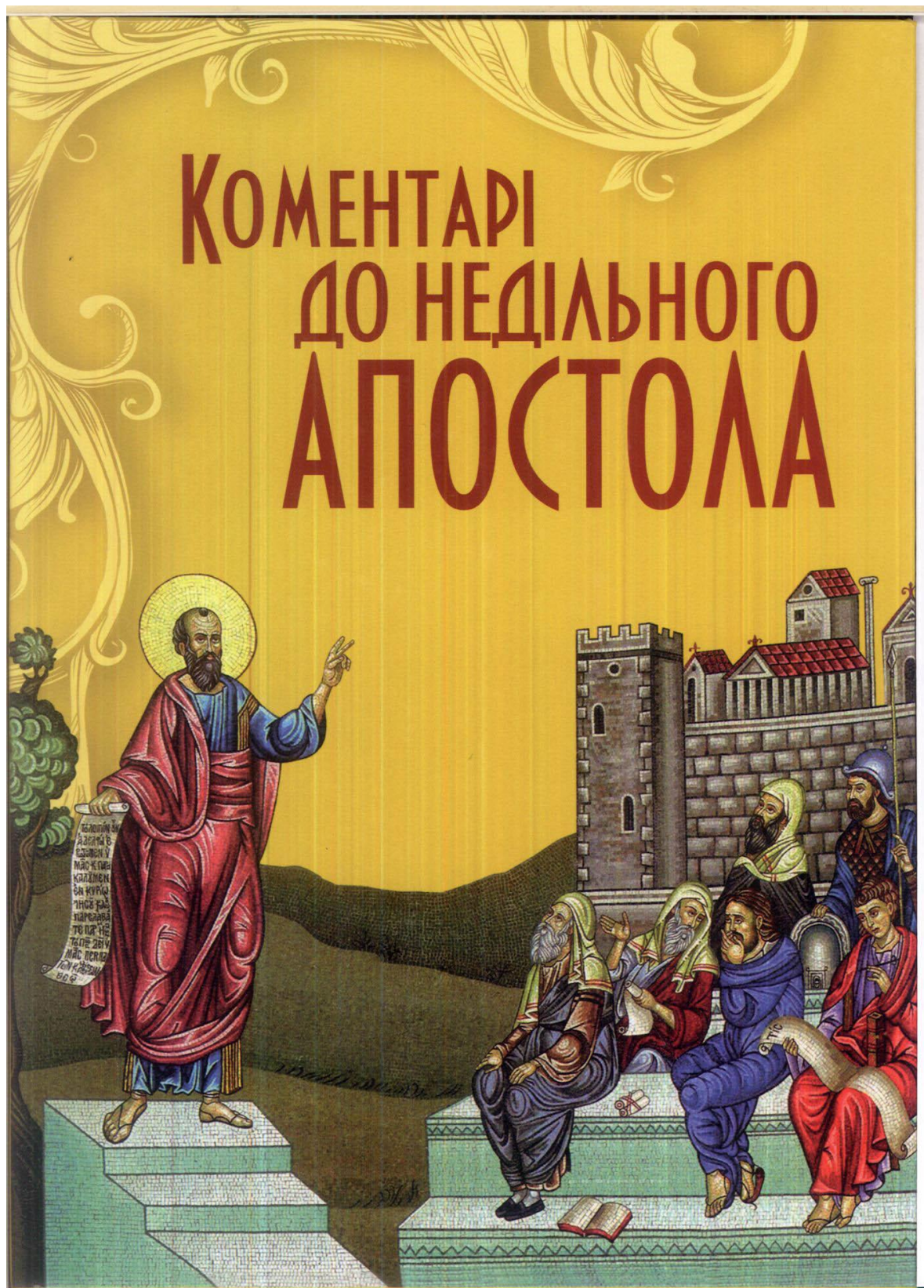
- відомості про фізіологічні аспекти ВІЛ-інфекції і хвороби СНІДу;
- інформацію про особливості психологічного стану постраждалих і правила спілкування з їх рідними;
- поради щодо налагодження душпастирської опіки постраждалих і їх рідних;
- вказівки стосовно можливостей протидії поширенню ВІЛ/СНІДу за допомогою наявних ресурсів Церкви;
- результати богословських досліджень Святого Письма щодо розуміння хвороби і страждання.

Усі права застережені. Жодна частина цієї книги не може бути репродукована в будь-який спосіб і на будь-якому носіїві, включно з фотографічною чи фотостатною репродукцією, або за допомогою будь-якого іншого засобу без письмової на те згоди.

www.zdorovia.ugcc.org.ua

© Комісія УГКЦ у справах душпастирства охорони здоров'я, 2014
© ПП Старух С.Є., 2014

Власні джерела: Коментар Апостола на 24-ту Неділю після Зіслання Святого Духа (Еф 2,14-22): Коментарі до недільного Апостола / Патріарша Катехитична Комісія УГКЦ / упор. о. Т. Барщевський. Львів : Свічадо 2017. – титульна сторінка.



Продовження додатку 3

Власні джерела: Коментар Апостола на 24-ту Неділю після Зіслання Святого Духа (Еф 2,14-22): Коментарі до недільного Апостола / Патріарша Катехитична Комісія УГКЦ / упор. о. Т. Барщевський. Львів : Свічадо 2017. – 196-202 сс. – 1 сторінка.

ПАТРІАРША КАТЕХИТИЧНА КОМІСІЯ УГКЦ
КАТЕХИТИЧНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ УКУ

КОМЕНТАРІ
ДО
НЕДІЛЬНОГО
АПОСТОЛА

Львів
Видавництво «Свічадо»
2017

Продовження додатку 3

Власні джерела: Коментар Апостола на 24-ту Неділю після Зіслання Святого Духа (Еф 2,14-22): Коментарі до недільного Апостола / Патріарша Катехитична Комісія УГКЦ / упор. о. Т. Барщевський. Львів : Свічадо 2017. – 2 сторінка.

УДК 27-247
ББК 86.37-22.041.1
К 63

Упорядник:
о. Тарас Барщевський

Автори:
о. Тарас Барщевський,
о. д-р Юрій Щурко,
о. Євген Станішевський,
о. Ігор Цмоканич,
о. Захар Михасюта,
о. Іван Січкарик
о. Діонісій Заведюк, ЧСВВ

К 63 **Коментарі до недільного Апостола** / упор. о. Т. Барщевський. – Львів:
Свічадо, 2017. – 328 с.

УДК 27-247
ББК 86.37-22.041.1

ISBN 978-966-938-100-2

© Патріарша катехитична комісія УГКЦ